

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Vliv deprivace u mládeže v ústavní výchově a péči,
postoje rodičů a praktická východiska

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Antonín Olejníček

Vypracovala:
Ilona Kůrková

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vliv deprivace u mládeže v ústavní výchově a péči, postoje rodičů a praktická východiska vypracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce. Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Havlíčkově Brodě dne 15.4.2011

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Antonínu Olejníčkovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi Mgr. Bohuslavu Kůrkovi za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Ilona Kůrková

OBSAH:

ÚVOD	5
1. ZÁKLADNÍ POJMY	7
1.1. Deprivace	7
1.2. Subdeprivace	7
1.3. Ústavní výchova	7
1.4. Ochranná výchova	8
1.5. Postoje	8
2. RODINA A DÍTĚ	10
2.1. Prostředí jako činitel psychického vývoje.....	10
2.2. Rodina jako systém	10
2.3. Mužská a ženská role v rodině	12
2.4. Partnerské vztahy	13
2.5. Dítě v rodině	15
2.6. Rodič postoje v interakci s dítětem	16
2.7. Vývojová stádia dítěte.....	19
3. DÍTĚ S DEPRIVACÍ	20
3.1. Důsledky časně psychické deprivace.....	20
3.2. Projevy chování a sociálních vztahů deprivovaných dětí	20
4. ÚSTAVNÍ PÉČE	22
4.1. Historie ústavní péče	22
4.2. Dětské domovy a domov „skutečný“	25
4.3. Postoj, názor a hodnoty	27
5. EMPIRICKÁ ČÁST	29
5.1. Projekt práce.....	30
5.2. Hypotézy	31
5.3. Aplikovaná metodika	31
5.4. Popis dotazníku.....	33
5.5. Statusová data	33
5.6. K platnosti hypotéz	37
ZÁVĚR.....	40
RESUMÉ	42
ANOTACE.....	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	45
SEZNAM PŘÍLOH.....	46

„Neodpoutávej se nikdy od svých snů! Když zmizí, budeš dál existovat, ale přestaneš žít“.

Mark Twain

ÚVOD

Člověk se narodil proto, aby žil, vytvářel hodnoty, rozmnožoval se a tak zajistil postupně další nové obměny generací lidského pokolení. Skutečně tomu tak je a člověk od samotného počátku tuto úlohu naprosto dokonale plní, je to vlastně přirozené, protože bez toho, aby se tak dělo bychom tady již nebyli. Samotnou podstatou lidství je prostě přežít, dokázat to, co nedokázala řada tvorů na této planetě. Adaptovat se na změnu a třeba i jiné podmínky tak, aby život pokračoval, aby hmatatelné zůstalo hmatatelným a to čemu jsme nerozuměli, nebo prozatím pořád nerozumíme, zůstalo neprobádaným spiritistickým a kultovním procesím, které čeká na svůj případný objev pro další generace. Kvalita života je pro mnohé z nás symbolem finančního zabezpečení a pokud se na toto stanovisko budeme dívat zcela pragmatickým úhlem pohledu, tak je toto tvrzení srozumitelné a zcela bezpochyby správné. Vycházíme však jen ze samotné podstaty věci a to „být zabezpečeni“. Co však pojmy jako rodina, individualita, výchova a posléze kvalitní partnerský vztah, který právě z oněch předchozích pojmů vychází? Mohli bychom takto pokračovat až ke gerontům a třeba až ke kvalitě umírání, ale to není předmětným úkolem této práce.

Narození dítěte je pouhým počátkem toho předlouhého martyria, kterému souborně říkáme vývoj jedince. Výchova člověka je základním stavebním prvkem v jeho dalším životě. Je proto pro jedince velice důležitým nástrojem k jeho formování a to nevyjímaje naprosto žádné faktory vlivu jiné kultury v jejichž intencích tato výchova probíhá. Jedinec se od samotného začátku vyvíjí a tento děj je bezesporu nezadržitelný, proto je výchova důležitým aspektem zejména při tvorbě jeho osobnosti, či budeme-li konkrétnější, tvorbě jeho „JÁ“ a to ve všech směrech. Model výchovy a utváření jedince v podmínkách naší kultury je rodina tedy otec, matka, případní sourozenci, takto to vnímáme za správné, ale co v případě absence primárních článků výchovného procesu. Jedinec je osamocen a rodina je nahrazena výchovným ústavem.

Cílem předkládané bakalářské práce bylo zachytit aspekty deprivace tak, jak se s tímto fenoménem setkáváme a přiblížit tak tuto problematiku českému čtenáři. Součástí práce je průzkum uskutečněný na české mládeži.

V teoretické části bylo úkolem podat přehled literatury, který by čtenáře zasvětil do problematiky. Teoretický koncept vlivu deprivace kontinuálně navazuje od rodiny a jejího

vlivu na výchovu mládeže po výchovu v ústavní péči. Podle obsahu můžeme práci rozdělit na objektivní a subjektivní rovinu celého konceptu, a tomu také odpovídá rozčlenění do kapitol. Velká část prezentovaných poznatků vztahujících se k objektivní linii vlivu deprivace mládeže vychází z Matějčkových studií (Matějček, Z. (2005). Výbor z díla), kde je dle mého názoru podán téměř vyčerpávající přehled souvisejících výzkumných studií. Tyto poznatky jsou rozšířeny ve třetí kapitole po kapitole druhé, která svým významem oslovuje především rodinu jako systém a sociální role rodičů při tvorbě rodiny a výchově mládeže kognitivním vývoji a dalším faktorům. Rovina subjektivní, která se v teoretické části začíná objevovat ve druhé kapitole měla být chápána jen jako srovnání teorie s některými případy ze současné praxe na pracovišti Oddělení sociálně právní ochrany dětí v Jihlavě. Subjektivní charakter těchto případů měl pouze doplnit teoretické poznatky a spočívá v individuálním pochopení a vlastních postojích. Je to jakýmsi souhrnem poznatků vztahujících se k vývoji případů v zaměstnání autorky bakalářské práce. Další v pořadí čtvrtá kapitola pojednává o péči výchovných ústavů – domovů. Přidaná byla podkapitola, která pojednává o postojích názorech a hodnotách.

V empirické části je prezentována fáze průzkumu, který se zaměřil na porovnání dvou skupin respondentů. Mládeže z dětských domovů a mládeže z primárních rodin ve věku od 14 do 17 let. Základním nástrojem empirické části se stal dotazník ADOR „adolescent o rodičích“. Hlavním cílem zde bylo zjistit, jak mládež zahrnutá v jednotlivých vzorcích posuzuje výchovu rodičů a to v obou rovinách tak, jak o tom bude hovořeno v této práci. Byly vytvořeny hypotézy, které na základě dotazníku byly postupně ověřovány.

Celá práce se věnuje výchově, rodičům, mládeži a výchovným ústavům, kde jsou umístěné děti bez, nebo jen s minimálním kontaktem primárních rodin. Je provázána několika konkrétními případy, které se řešili na Oddělení sociálně-právní ochraně dětí. Uvedené případy budou bez konkrétních údajů osob a budou použity tak, aby nebyly ohrožené citlivé údaje či jiná data klientů.

1. ZÁKLADNÍ POJMY

1.1. Deprivace

Deprivaci můžeme definovat jako nedostatečné uspokojování základních psychických potřeb ve velmi závažné míře a po velmi dlouhou dobu u dítěte ve vývoji. Dá se říci, že od narození do staršího školního věku. Je podstatné zdůraznit, že k deprivaci dochází za různých okolností v životních etapách dítěte. K deprivaci může tedy docházet v rodině, v denní kolektivní péči a především v trvalé péči ústavní. Je ovšem docela zavádějící generovat otázku psychické deprivace jenom na problematiku ústavních zařízení s trvalým pobytem, mají studie následků ústavní výchovy nepochybně stále své oprávnění. Totiž zejména ústavy představují relativně uniformní, stálou a přehlednou „modelovou situaci“, jež není sice příliš vhodná pro dítě, avšak výslovně nahrává výzkumu.

1.2. Subdeprivace

V závěru Matějčkové studie o dětech narozených z nechtěného těhotenství byl poprvé použitý termín, který záměrně uvádím v úvodu práce a to „psychická subdeprivace. Zde se jedná o srovnání vývoje a pozdějšího chování u těchto dětí, které v mnohém připomínají nálezy u dětí vyrůstajících dlouhodobě v deprivacích podmínkách kolektivních dětských zařízeních. Nejsou však tak výrazné a zcela zřetelně ohraničené. Když se však nakupily poznatky z dalších studií dětí vyrůstajících buď ve vlastních rodinách, ale za zcela odlišných – méně příznivých sociálních a emocionálních podmínek, dostával i pojem psychické subdeprivace jasnější podobu. Podobně jako psychickou deprivaci i subdeprivace můžeme zachytit a posuzovat pouze v určitém společenském kontextu.¹

1.3. Ústavní výchova

Tento pojem lze vymezit jako umístění dítěte do péče školního zařízení, které je určené pro výkon ústavní výchovy a to na základě rozhodnutí soudu. Tímto účelem se rozumí doba dočasná nebo nezbytně nutná při zajištění dítěti náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání a to zcela za podmínek, které podporují sebedůvěru dítěte, rozvíjejících citovou stránku jeho osobnosti a umožňující jeho účast ve společnosti s ohledem na potřeby odpovídající jeho věku.

¹ Matějček, Z. (2005). Výbor z díla. Praha: Karolinum. s. 189-199

1.4. Ochranná výchova

Vychází z ochranného opatření podle zákona č.218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a ze soudnictví ve věcech mládeže. Toto ochranné opatření plní různou úlohu u jednotlivých skupin mládeže.

- a) U mladistvých 15 – 18 let hraje ochranná výchova roli čistě alternativní, odklonu od uložení trestního opatření, kdy soudce na základě svého uvážení upustí od uložení trestního opatření a spokojí se s opatřením ochranným.
- b) U dětí 12 – 15 let plní uložení ochranné výchovy roli prevence (ochrany společnosti).
- c) U dětí mladších 15 let (bez určení spodní hranice je zcela na uvážení soudce o jaký čin, který spáchaly se jedná a zda jejich osobní poměry nabízejí jiné východisko než-li se jedná o uložení ochranné výchovy. Tady také soud musí zvažovat aspekt generální prevence opatření, které ukládá.

Podmínky výkonu ústavní a ochranné výchovy v ústavních zařízeních upravuje zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů, jehož ustanovení jsou dále konkretizována vyhláškou č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní a ochranné výchovy. Některé aspekty jsou dále upraveny zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, a vyhláškou č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých².

1.5. Postoje

W.J.Thomas a F.Znaniacki patřili mezi první, kdož vynesli postoje na povrch a ve své práci o polském rolníkovi v Evropě a v Americe definovali postoje v sociologii a sociální psychologii. Jejich definice se sice moc neujala, ale jejich pojetí bylo v podstatě přijato. Postoj chápal jako individuální protějšek společenské hodnoty a hodnotu jako něco, co je objektem společensky důležitým. G.W.Allport toto pojetí vztahu člověka k hodnotám upřesnil takto: „Postoj je mentální a nervový stav pohotovosti, organizovaný zkušeností, vyvíjející direktivní nebo dynamický vliv na odpovědi individua vůči všem objektům a situacím, s nimiž je v relaci“³. Takto pojatá definice však vnesla do pojetí postojů jisté nedůslednosti, které směřovaly postoje s motivy.

Podle Th.M.Newcomba je zásadní rozdíl mezi motivem a postojem v tom, že postoj determinuje způsob jednání, avšak motiv je příčinou jednání, a tak vyjadřuje jeho

² ASPI.(2007). Sborník stanovisek veřejného ochránce práv 2, Praha: Aspi. s. 66-67.

³ Nakonečný, M. (1999). Sociální psychologie, Praha: Academia. s.131.

psychologický smysl. Podle Newcomba „postoj je pohotovost k aktivaci motivu“ a lze ho definovat takto: „Postojem individua vůči nějaké věci chápeme jeho predispozici vůči této věci jednat, vnímat, myslet a cítit“⁴. Mnoho dalších autorů se pokoušelo o definici postojů. Výběrem například M. Fishbein a I. Ajzen definovali postoje jako „naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu či událost“. Tato definice vyzdvihuje tři rysy postojů a to, že postoje jsou:

- a) naučené
- b) konzistentní
- c) týkají se příznivých nebo nepříznivých reakcí

Podobně vyznívá i definice, kterou předložili D. Krech, R.S. Crutchfield a E.L. Ballachey. Tato definice říká: „Postoje jsou stabilní systémy pozitivního nebo negativního hodnocení, emočních pocitů a technik jednání týkajících se sociálních cílů.“ Ovšem tato definice na rozdíl od předešlé rozšiřuje náš obzor o činnost a jednání.⁵

⁴ Nakonečný, M. (1999). Sociální psychologie, Praha: Academia. s.131.

⁵ Nakonečný, M. (1999). Sociální psychologie, Praha: Academia. s.132.

2. RODINA A DÍTĚ

2.1. Prostředí jako činitel psychického vývoje.

Samo prostředí, do kterého je náš vývoj zasazen ovlivňuje náš psychický vývoj individuálně specifickým způsobem, který závisí jak na kvalitě, intenzitě a době působení prostředí, tak na dědičných předpokladech, které jsou jim stimulovány. Náš vývoj psychických vlastností jsme schopni do určité míry ovlivňovat sami. Každý z nás je spoluvůrcem prostředí, ve kterém žijeme. Důležité pro naši existenci je tomuto se dokázat přizpůsobit a akceptovat požadavky, případně se pokusit o změnu, aby lépe vyhovovaly našim potřebám. Pro rozvoj psychických vlastností jsou naprosto nejvýznamnější sociokulturní vlivy. Ty totiž představují soubor podnětů, které na jedince působí v rámci sociální interakce. Jde především o takzvaný proces socializace. Ten pak rozvíjí takové vlastnosti a kompetence, za pomoci kterých nám je umožněna postupná integrace do společnosti. Socializační činitelé – obecně sociokulturní vlivy působí na všechny členy společnosti. Všichni jedinci si pak osvojují normy, hodnoty nebo způsoby uvažování. Balcar (1983) to interpretuje jako zásobník předem připravených řešení daných problémů. Větší sociální skupina, ke které jedinec náleží mu obecné sociokulturní vlivy zprostředkovává a také interpretuje. Vytváří se varianty obecného sociokulturního vzorce, které jsou zřejmé v určitém etniku nebo sociální vrstvě. Jejich působnost je zprostředkována malými sociálními skupinami především rodinou.

Malá sociální skupina je vymezena přímým kontaktem a jejich významem svou strukturou a přesnou specifikací jednotlivých rolí členů skupiny. Jedinec se do této skupiny dostává v zásadě dvěma způsoby a) výběrově (sportovní klub) nebo nevýběrově (narodí se do ní). Nejvýznamnější sociální skupinou je rodina.⁶

2.2. Rodina jako systém

Rodina slovo, které v nás všech asociuje sounáležitost k někomu ke skupině lidí, které máme rádi nebo k nim třeba jen patříme. Rodina jako skupina lidí má, ale svá pravidla nebo-li mantinely, které určují její dynamiku, soudržnost a třeba i spolehlivost a jistotu. Člověk je bytost společenská a bez přítomnosti jiných lidí by se člověkem nestal. Máme-li se pokusit o definování rodiny tak zcela jistě můžeme definovat rodinu jako „skupinu jedinců spojenou pokrevními vztahy nebo manželstvím“. (English, English, 1974) „a odpovědností a vzájemnou pomocí“ (dodává Hartl, 1993). Zajímavou definicí je bezesporu definice Plaňavy citovaná Sobotkovou (1999), která rodinu považuje za „uspořádaný systém jehož smyslem,

⁶ Vágnerová, M. (2000). Vývojová psychologie. Praha: Portál s.r.o., s. 19.

účelem i náplní je utvářet poměrně bezpečný a stálý prostor a prostředí pro sdílení reprodukci a produkci života lidí“.⁷

Pokud máme definovat rodinu v systémovém rámci, můžeme využít klasickou pracovní definici systému – „systém je soubor částí a vztahů mezi nimi“. Mnoho autorů se v tomto směru přímým definicím rodiny spíše vyhýbají a omezují se na ne příliš exaktní definice. Jednou takovou definicí je dle Kramera (1980) např. vymezení rodiny takto: „Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“⁸

Vedle rodinného systému je dalším dosti podstatným pojmem rodinný proces. Tímto rozumíme všechny akce a interakce různých skladebných složek ve vnitřku i mimo rámec systému rodiny. Poměrně často se v poslední době objevuje užívání termínu „family proces“, který slouží k popisu složitějších rodinných interakcí. Odráží rostoucí systémovou orientaci v novější literatuře. Vymezení rodinného systému na základě integrace a konstruktivistické teorie, kterou podává Rudi Dallas(1999). Rodiny se musí postupně přizpůsobovat změnám, které přináší rodinný životní cyklus, aby zvládaly různé životní úkoly. V každé rodině se vyvíjejí specifické způsoby zvládání úkolů a řešení problémů. Tyto pokusy o řešení jsou ovlivněny systémem přesvědčení a názorů, které zastávají jednotliví členové rodiny i rodina jako celek, i těmi názory, které jsou obecně platné v širší společnosti. Tyto proměnlivé kombinace úkolů, pokusů o jejich řešení, výsledků a přesvědčení tvoří rodinný systém. Celkový náhled na rodinu strhává naši pozornost ke vzorcům chování rodiny, k interakcím a opakujícím se sekvencím komunikačních výměn. Zejména rodinné interakce jsou mnohými považovány za podstatu rodinného systému. Z tohoto tvrzení vychází otázka, které rodiny se dostávají do kontaktu s poradenstvím či terapií? To zcela záleží na tom, do jaké míry jsou právě tyto rodinné interakce funkčními. Dá se tedy zcela jistě konstatovat, že nezáleží ani na množství a závažnosti problémů rodiny jako spíše na samotné reakci rodiny na tyto problémy a na rozsahu, v jakém tato reakce (tj.kvalita interakcí v rodině) poškozují nebo znemožňují fungování rodiny. Rodinné systémy můžeme rozdělit dle míry jejich otevřenosti nebo uzavřenosti. Uzavřený systém se sice může někdo cítit bezpečně, ale časem se tyto rodiny

⁷ Baštecká, B., Goldmann, P. (2001). Základy klinické psychologie. Praha: Portál, s.r.o., s. 170.

⁸ Sobotková, I. (2001). Psychologie rodiny. Praha: Portál s.r.o., s. 22.

stávají rigidními, a nejsou schopné reagovat přiměřeně na změny a tak nejsou schopné umožnit rozvoj jednotlivých členů. Naopak otevřená rodina je adaptabilnější, schopna přijímat nové zkušenosti a měnit ty vzorce, které se ukazují jako disfunkční či nevhodné. Výborná komunikace s okolím umožňuje otevřenému systému vytvořit podpůrnou síť, která zároveň zcela logicky kompenzuje dočasné slabosti ve fungování rodiny. Každý rodinný celek je složen se subsystémů. Nejdůležitější subsystém celku je manželský subsystém. Dále pak subsystém rodič – dítě a také sourozenecký subsystém. V rámci systémového chápání rodiny v poslední době krystalizuje vyhraněný přístup, který rodinný systém chápe, jako složitý nelineární proces (Chub, 1990). Nahrazuje organismický model, který rodinu pojímá doslova jako „organismus sám o sobě“, jako autonomní entitu se svými hranicemi.⁹

2.3. Mužská a ženská role v rodině

Se změnou tradiční společnosti ve společnost moderní, s emancipací ženy vznikli problémy s rolí muže nejen ve společnosti, ale i s vlastní identitou. Koncept sociálních rolí ženy a muže je v případě komplexnosti sociální reality nedostačujícím výkladem. Role od sebe můžeme izolovat pouze umělým vnějším zásahem. Avšak to nám stejně nepomůže v okamžiku, kdy budeme chtít odhalit proč mají některé subjekty v různých situacích pocity nejistoty, hořkosti, smutku nebo vzteku. Termín pohlavní role popisoval biologicky určené role mužů a žen a naprosto ignoroval podmíněnost obsahu těchto rolí coby vztahových konstruktů. Podle Možného (1983: 161) se tradiční muž vyznačuje vlastnostmi: průbojný, realistický, drsné povahy, ctižádostivý, málomluvný, odvážný..... atd. Krom mužské role je potřeba vysvětlit také pojem stereotypu jenž je součástí teorie rolí. Individuální představy o tom, jak být mužem a jak být ženou a co s sebou každá identita přináší, představují velmi složité struktury, kde působí psychické faktory osobností jedinců dále aspekty sociálně psychologického určení v rodině a zároveň tlaky širší kultury. Často obhajované stereotypní představy vytvořené v rámci kultur bývají velmi zjednodušené. Jsou stereotypní představy, kterým se nemůžeme vyhnout díky tomu, že jsme součástí kultury, která je sama vytváří. Tyto stereotypy většinou působí neuvědoměle a nekontrolovaně ovlivňují naše chování. Výklad role ženy a muže ve společnosti nám nabízí koncept konstrukce a dekonstrukce lidské identity. Dnešní polarita ženy a muže a jejich „světů“ má co dělat s identitou mužů a žen v dnešním světě. S identitou, která vzniká negativním srovnáním kdy mužské je považováno to, co není ženské a vice versa. Snaha zmírnit tuto polaritu sahá mnohem dál a jde hlouběji

⁹ Sobotková, I. (2001). Psychologie rodiny. Praha: Portál, s.r.o.,s.23-25.

než jen ke koncepci rolí. Nestačí jen změnit své chování v jisté situaci, i když už tento krok je krokem vpřed. „Zastánci teorie rolí tvrdí v podstatě totéž jako představitelé identitní teorie: muži jsou v životě vystaveni tlaku, který není ani tak způsobený individuální neschopností adekvátně se socializovat, jako protichůdnými požadavky mužské sexuální role samotné (Kimel 1987: 271).“¹⁰ Problematika konstrukce obou identit se stal v 80. A 90. letech dvacátého století zcela zásadním v oblasti hledání budoucna společného spolubytí mužství a ženství ve společnosti.¹¹

2.4. Partnerské vztahy a rodina

V oblasti sociologie rodiny jsou publikovány empirické studie na téma rozdělení mužské a ženské role v domácnosti a role muže v rodině coby otec a manžel. Můžeme tedy mluvit o problematice moci tradičního patriarchy nebo moderního pojetí rodiny. Vliv na výchovu dětí ke genderově stereotypnímu chování, nebo „neexistická výchova, která dětem umožňuje větší volnost, je téma oblastí role muže – otce. Při následné analýze faktorů je muž – manžel rozebírán na podkladu délky vztahu mezi manželkami. Pečující otec a zároveň partner je chápán jako žádoucí alternativa jednak pro výchovu dětí a chod domácnosti, ale i pro zachování manželství. Je zcela na muži samotném přijme-li jinou roli, v takovém případě se může stát jeho rozhodnutí naprosto klíčovým pro budoucnost celé rodiny píše socialistická feministka Lynne Segal (1990). I. Možný (1990) píše, že muž žije v rodině ženy a ta je nespokojená. Svou nespokojenost a své negativní pocity přenáší na děti, které jsou s manželkou v těsnějším kontaktu než s mužem a mohou se snadno nechat zmanipulovat a tak si vybudovat matkou zkrslé představy, které upevňuje otcova neustálá absence v rodině. V praxi se často můžeme setkat s pojmem „syndrom zavrženého rodiče“. „Syndrom zavrženého rodiče se rozumí často nenápadné manipulování a programování dítěte jedním z rodičů (mnohdy za vydatné pomoci příbuzných) v neprospěch druhého rodiče. Děje se tím, že se zdůrazňují jeho drobné prohřešky, dítěti se sugeruje, že ho nemá rád, apod. Dříve či později pak nastane situace, kdy dítě rodiče odmítá a nechce se s ním ani stýkat. Současně v něm zůstává vnitřní konflikt, protože jeho původní zkušenost s ním byla příznivá, starší děti mohou prožívat vinu.“¹²

Nenávist chlapce k otci – příklad z OSPOD Jihlava

K tomu bych ráda připojila vlastní zkušenost, kterou řeším v současné době v rámci mého pracovního působení na Odboru sociálních věcí, Oddělení sociálně právní ochrany dětí

¹⁰ Mareš, P. Potočný, T. (2003). Modernizace a česká rodina. Brno: Barrister & Principal, s.162

¹¹ Mareš, P. Potočný, T. (2003). Modernizace a česká rodina. Brno: Barrister & Principal, s.162

¹² Vymětal, J. (2004). Úzkost a strach u dětí. Praha: Portál, s.r.o., s.123.

v Jihlavě. V tomto případě se jedná o pubescenta, který zůstal s matkou v době, kdy si jeho otec našel novou přítelkyni. Samozřejmě tomu předcházela absence otce v domácnosti. Matka se synem se poté odstěhovali ze společné domácnosti a bydleli společně u rodičů matky. Od samotného začátku matka otci jak později vyplynulo bránila ve styku s dítětem a to pod různými záminkami, nejčasněji se jednalo o vymyšlené nemoci nutno ovšem dodat, že chlapec je silný alergik a astmatik. Před rozvodem manželství došlo u soudu k úpravě styku s dítětem a na první pohled by se zdálo, že je problém vyřešen. Otec po několika neúspěších ve snaze scházet se s synem podal znovu u Okresního soudu v Jihlavě návrh na úpravu styku. Celé toto matririum, které otec podstoupil má skutečně jednoho jmenovatele. Matka od samotného začátku sugerovala svému synovi, že otec je „zbabělec“, který syna „odkopl“. Syn skutečně převzal tento názor za vlastní a dále otce odmítá. Tato empirická zkušenost mě přivádí k hlubšímu zamyšlení o chlapcově vnitřním konfliktu. Veškeré snahy o dohodu již v současné době končí u chlapce, který neustále tvrdí, že otce bytostně nenávidí, nemá ho rád a chová k otci naprostý odpor, který nelze překonat protože je „zbabělec“, který utekl od rodiny – matky s dítětem. Na otázky „Jak tobě otec ublížil krom toho, že odešel k jiné ženě?“ při rozhovorech s chlapcem, nebyl schopen odpovědět a rozplakal se. Toto se opakovalo několikrát, když se po chlapci vyžadovala konkrétní odpověď. Chlapec odpověď nenašel a pokud tak neustále opakoval převzaté fráze od matky.

Na druhé straně vidíme „alternativní verzi rodiny“. Pascall (1988: 84-85), kde se muž mnohem více zapojuje do rodinného života. Zde se mnohem více dělí o péči děti a žena sdílí „chlebovárcovskou“ roli partnera – je zatěsnána. Dle některých studií dle Pascalla nacházíme „symetrické rodiny“ a velmi důkladně zapojené otce. Je v povědomí, že obecně existuje trend dle kterého sílí pocit, že sdílení nebo dělba práce by se mělo stát pravidlem normou. Na tvrzení, že rodičovství jako rodinný podnik je výhodnější chybí důkazy. Dvoukariérový rodinný model dle Hochschildové (1990) hovoří, že partnerské vztahy v něm kvalitou pokrývají škálu uspořádání od tradičního, přes jakési přechodové až po moderní. Zde patří především jasné vymezení mužských a ženských rolí v domácnosti a tedy a tedy absence vzájemné zastupitelnosti podle potřeby a situace v rodině a i jen v deklarované rovině. K přechodovým stádiím Hochschildová řadí taková, kde v některých činnostech žena zastoupí muže a muž zastoupí ženu avšak nedochází k přehodnocení typických tzv. mužských a ženských rolí nebo chceme-li prací. Jinak řečeno rozdělení zůstává věrno mužským a ženským pracím v domácnosti (například děti a domácnost ženě a dům a jeho provoz muži).¹³

¹³ Mareš, P. Potočný, T. (2003). Modernizace a česká rodina. Brno: Barrister & Principal, s. 164-166.

2.5. Dítě v rodině

Na první pohled se místo dítěte v rodině hledá velice těžce. Často se soustředí hledání místa dítěte v rodině na emocionální přínos, jaký dítě pro rodiče přináší. Subjektem zkoumaných emocí je rodič a nikoliv dítě a v návaznosti na tuto skutečnost někteří autoři (Castelain-Meunier 1998) tvrdí, že „sociální místo dítěte“ pořád není. Rodičům činí velké potíže vybudovat vztah, který by dítěti umožnil osvědčit samostatnost při integraci do společnosti. Následné tvrzení je, že „(tyto obtíže) jsou vskutku charakteristické pro celek současných rodin, nezávisle na jejich složení, historii a směřování“ je tedy poněkud spornější. Povaha obou rodičů a povaha jejich života má na místo dítěte v rodině dopad daleko významnější než jsme schopni si připustit. Život dětí a směr jejich výchovy z jistého pohledu kopírují vzájemný vztah rodičů. Každý z rodičů, způsobem jakým prožívá svou identitu nějak přispívá k formování identity dítěte a současně mu implicitně dává příklad, jak se identita prožívá. Identitu rodiče navíc ovlivňuje samotná přítomnost dítěte, a to v souladu s místem, jaké dítěti dospělý přiznává. Dle de Singlyho „dospělý stejně jako dítě, nikdy nedokončil svou vlastní konstrukci.“¹⁴ Jedinec se považuje za „nehotového“ neustále tedy cítí potřebu blízkosti „blízkých osob“, aby mu pomáhali objevovat zdroje zakopané v jeho hlubinách. Rodinní příslušníci se považují za nejbližší osoby. Pro dospělého je blízkým partner a pro dítě rodič. Dítě pozoruje, jakým způsobem si rodiče pomáhají v sebeobjevování konstruktů jejich identity. Důležité je zdůraznit, že hierarchie identit se mění v závislosti na prostředí, kde se jedinec pohybuje. Děti jsou žádaným a vítaným plodem partnerského vztahu, který je vůči nim primární. Kontakty s ostatními lidmi jsou poměrně časté, ale mají různou povahu. Často se jedná o kontakty s lidmi se společným zájmem a to zcela bez ohledu na věk, zaměření, či rodinnou situaci. Při výchově se rodiče snaží podporovat rozvoj schopností dítěte. Kladou důraz na svobodu dítěte v některých rozhodovacích procesech v dospělosti a hovoří spíše o nutnosti vlastního odpoutávání se od dětí v budoucnosti, než o tom, že se děti musí osamostatnit samé.¹⁵

¹⁴ Mareš, P. Potočný, T. (2003). Modernizace a česká rodina. Brno: Barrister & Principal, s. 148.

¹⁵ Mareš, P. Potočný, T. (2003). Modernizace a česká rodina. Brno: Barrister & Principal, s. 147-149.

2.6. Rodič - postoje v interakci s dítětem

Pokud má dítě vyrůstat v osobnost zdravou a společensky přínosnou, má tedy vyrůstat v prostředí, kde jsou jeho psychické potřeby naplno uspokojovány. Máme na mysli především potřeby sociální a emocionální. Dítě, aby doznalo všemu musí vyrůstat v prostředí vřelém a citově stálém. Psychologie časného dětství, včetně prenatalní má dosti dokladů o tom, že dítě vstupuje v tvořivou interakci se svým sociálním prostředím již v několika posledních měsících svého intrauterinního života a pak od prvních okamžiků po narození. U jeho primárních vychovatelů matek, ale i u otců jsou uváděny v pohotovost mnohé instinktivní mechanismy, které v časté interakci s dítětem významně uplatňují a jež jsou podkladem chování dalšího plánovaného, rozvinutějšího a promyšleného kulturně podmíněného. Aby však k tomu mohlo dojít a tyto mechanismy se spustily, musí být ovšem předem připraveny. Toto jak se zatím zdá, zdaleka není jen věcí rodičovského nebo mateřského instinktu, který se dostaví vlivem hormonální činnosti a dalších biologických dějů probíhajících během těhotenství nebo posléze porodu. Podstatné jsou zde právě rodičovské postoje. Ukazuje se, že v systému matek s dětmi na porodnici tzv. (roaming-in) má velice pozitivní vliv na časnou a poté i pozdější interakci matky s dítětem. Největší zisk dle Matějčeka měly ty ženy, které těhotenství plánovaly a logicky se na dítě těšily. Naopak nejmenší zisk z toho měly ženy, které těhotenství neplánovaly a tedy jejich těhotenství bylo nechtěné a nepřipravené. Znamená to, že ani takové osvědčené organizační opatření samo o sobě nevytvoří nebo nevyvolá to, co nebylo připraveno v postojích matky již mnohem dříve. Vytváření rodičovských postojů je tedy proces, který startuje od časného dětství až do dospělosti. Jeho počátky spatřujeme v pocitech jistoty a důvěry dítěte k rodičům což je specifický citový vztah, který se zpravidla v plné síle objevuje v sedmém měsíci dítěte. Věk batolete je dalším důležitým obdobím, kdy se dítě aktivně zapojuje do rodinných vztahů a získává tak danou rodinnou identitu. Vývoj dále pokračuje v předškolním věku, kdy se dítě začíná postupně zapojovat do dětských skupin a zvláště pak ve středním školním věku, kdy dochází k diferencovanému přijetí společenské role dle jeho vlastní příslušnosti. Přijímá tedy vlastní identitu a to mužskou nebo ženskou. Konečnými fázemi tohoto děje jsou období zamilovanosti, manželského soužití, nebo samotné prožívání těhotenství. Tyto fáze jsou ovšem nutně podmíněny vším tím co se dělo ve fázích předchozích.

Krátce z výzkumu, který prováděl Matějček v sedmdesátých letech můžeme vypíchnout část, která je pro tuto práci podnětná. Jedná se o, z našeho pohledu srovnání mezi dětmi deprivovanými a dětmi s rozvedených rodin. Ve druhém případě tedy u dětí

z rozvedených rodin byly ve zvýšené míře nacházeny následky psychických traumat, frustrací a konfliktů, což se projevovalo ve vyšším výskytu neurotických rysů. Nezachycujeme však symptomatologii deprivací a ani subdeprivací. Matějček zde konstatuje, že se jednalo spíše o nepříznivé životní okolnosti, které postihly dítě na vyšším stupni psychického vývoje, působily spíše v krátkém časovém úseku, a i když to dítě prožívalo zcela tíživě, nepostihovaly jeho osobnost do takové míry a hloubky, jako by tomu bylo v případech citového ochuzení od časného dětství. Jde tedy o to, že dítě v rozhodujících vývojových obdobích vyrůstalo v prostředí citově stálém, a i když mu stálost nebyla zachována, uspokojování základních psychických potřeb bylo, jak vyplývá z výzkumu zcela dostačující. ¹⁶ Psychická deprivace nedává a ani nemůže dát jednotný obraz, protože si musíme uvědomit, že to není syndrom choroby. Je to faktor, který vždy vstupuje do interakcí s osobností postiženého dítěte a v této osobnosti jsou ve větší či menší míře přítomny i obranné, resilientní složky. Ty nám jsou dány patrně geneticky a za normálních okolností jsou vesměs posilovány neboli trénovány výchovou dítěte v dobře fungující rodině. Proto nacházíme tak různorodý obraz reakcí mnoha lidí na psychickou deprivaci. Psychická deprivace nemůže vymazat to co je nám dáno geneticky, ale je schopna potlačit, oslabit to co se dále děje výchovou. Zcela brání, aby ony přítomné protektivní resilientní síly přijaly svou funkci a dostatečně jí rozvinuly. Pokud tedy deprivace nemůže dát jednotný obraz, nemůžeme ani čekat zcela jednotný výsledek nápravných či pomocných opatření. V životním prostředí a to od dětského domova přes adopci a pěstounskou péči je přítomná vždy určitá potencionální (latentní) nabídka pomoci, kterou dítě a posléze dospělý může svým vlastním „vstřícným“ chováním aktivovat. Tato nabídka může být přesně zaměřená a tím také mnohem efektivnější za předpokladu, že rozumíme psychické deprivaci a pokud rozumíme jejímu zpracování dítětem a posléze dospělým. V každém případě dítě za pomoci svého psychického vybavení svou resiliencí (nezodolností) musí této nabídce jít vstříc a přejmout jí, což ale znamená, že ta nabídka musí být taková, aby jí dítě – později dospělý mohlo přejmout a ne, aby v něm vzbudila odpor a obranné postoje.¹⁷

Postoj matky ve vzájemné interakci s dítětem a novým druhem – příklad z OSPOD Jihlava

V této souvislosti mě napadl příběh čtyřletého chlapce, který se matce narodil jako čtvrté dítě. Jeho výchova byla zpočátku svěřena otci matky, protože matka od samotného začátku výchovu nezvládala. Nutno připomenout, že všechny předchozí děti jsou umístěné v dětských domovech. Po smrti dědečka, který vychovával nezletilé dítě, byla výchova opět

¹⁶ Matějček, Z. (2005). Výbor z díla. Praha: Karolinum. s. 199-201.

¹⁷ Matějček, Z. (2005). Výbor z díla. Praha: Karolinum. s. 218.

v rukách matky. Matka v tu dobu bydlela se svou matkou u svého přítele, který jak sama uvádí má děti rád a chtěl by jednou vlastní. Po nějakém čase, který všichni sdíleli společnou domácnost sdělil přítel matce, že jejího syna nesnáší, a že ho nechce, že mu stačí skutečnost, že „vyženi jí i s tchýní“. O jejího syna, že již zájem nemá. Impulz ze strany přítele eskaloval tak, že odmítal být s malým čtyřletým klukem v jedné místnosti ! „Bud' to budu já nebo tvůj syn !“ Matka tedy přivedla společně s tchýní na OSPOD Jihlava nezletilého s požadavkem, „abychom si ho vzali, že ona potřebuje někde bydlet, a že se s přítelem rozejít za žádnou cenu nehodlá“. Téhož dne matka podala návrh na předběžné opatření u soudu v Jihlavě. Po rozhodnutí soudu syna s několika osobními věci a jeho jedinou hračkou malého robota (nosil a nosí tuto hračku pořád u sebe) odvezla do dětského domova. Po několika týdnech po této události matka na dotaz uvedla, že doma se vše stabilizovalo, a že je „konečně klid“. Syna sporadicky navštěvuje i s přítelem v domově.

Začátkem roku 2010 jmenovaná otěhotněla s přítelem. Její přítel tvrdí, že je šťastný, konečně i on má dítě, které si tolik přál/přáli společně s matkou. Koncem roku 2010 matka porodila v pořadí páté dítě (dceru). S přítelem jak sami uvádějí se cítí být šťastní a vytvoří své dceři rodinu, o které celá dlouhá léta oba snili. Nezletilého syna si budou brát na vánoční svátky. O ostatní děti (celkem tři) matka zájem nejeví a nenavštěvuje je.

2.7. Vývojová stádia dítěte

Psychický vývoj jako sled kvalitativně odlišných etap lidského života je součástí vývojových teorií J.Piageta (1896 – 1980) E.Eriksona (1902 – 1994). První ze zmiňovaných autorů se zabýval především kognitivním vývojem v dětském věku, který rozdělil do několika základních etap:

- 1) fáze senzomotorické inteligence (od narození do dvou let života dítěte).
- 2) fáze symbolická a předpojmová (od dvou let do čtyř let života dítěte).
- 3) fáze názorného myšlení (od čtyř let do sedmi let života dítěte).
- 4) fáze konkrétních logických operací (od sedmi let do jedenácti let života dítěte).
- 5) fáze formálních logických operací (nastává v jedenácti - dvanácti letech).

Druhý z autorů tedy E.Erikson vycházel z psychoanalýzy avšak ve své teorii jak později představíme bere v úvahu sociálně kulturní vlivy. Autor rozlišuje osm vývojových fází neboli osm věků člověka. Každé vývojové stádium popsal jako konflikt dvou tendencí. Pozitivní a negativní. Každé vývojové stádium je závislé na ukončeném předchozím vývojovém konfliktu. V případě, že by tomu tak nebylo předpokládá Erikson stagnaci duševního vývoje jedince. Jediná možnost nápravy je vyřešení předchozího konfliktu.

- 1) fáze základní důvěry v život proti základní nedůvěře (0 – 1 rok)
- 2) fáze autonomie proti studu a pochybám (1 – 3 let)
- 3) fáze iniciativy proti pocitům viny (3 – 6 let)
- 4) fáze snaživosti proti pocitu méněcennosti (6 – 12 let)
- 5) fáze identity proti zmatenosti rolí (12 – 19 let)
- 6) fáze identity proti izolaci (19 – 25 let)
- 7) fáze generativity proti stagnaci (25 – 50 let)
- 8) fáze integrity proti zoufalství (od 50 let)

Tady je na místě popsat stav, který Erikson nazývá jako vývojová krize. Toto definuje jako nezvládnutí vývojového úkolu, který je ovšem pro danou fázi dominantní – důležitý. Také lze vývojovou krizi chápat jako stav napětí mezi dvěma vývojovými variantami. Mezi dosud přetrvávajícími infantilními projevy a zralejšími způsoby reakce. Pro příklad bychom mohli uvést pubescenta, který se chce osamostatnit, ale dosud nemá dostatečné kompetence, aby tento úkol zvládnul – vrací se do dětské role.¹⁸

¹⁸ Vágnerová, M. (2000). Výbor z díla. Praha: Portál s.r.o., s. 22-24.

3. DÍTĚ S DEPRIVACÍ

V úvodu teoretického rámce jsme citovali definici deprivace. Je to tedy stav, kdy člověk dostatečnou příležitost a to v dlouhodobém časovém úseku k uspokojování některých ze základních potřeb stabilního, vřelého citového vztahu a potřeby stimulace. V počátcích výzkumů věnovaných této problematice se pozornost primárně věnovala těžké deprivaci dětí vyrůstajících od začátku v ústavech. O něco později se začala pozornost obracet i na deprivované děti vyrůstající v rodinném prostředí.

3.1. Důsledky časné psychické deprivace

Narušení kognitivního a motorického vývoje dítěte. Velmi častým pravidlem bývá u těchto dětí vývojová retardace v různém stupni a to v závislosti na závažnosti deprivací zkušenosti. V případech s velmi těžkou formou deprivace dochází i k závažným poruchám somatického vývoje a někdy až k úmrtí dítěte. V našich podmínkách se u dětí, které vyrůstají k ústavech a dětských domovech do tří let pravidlem celkově lehké opožďení vývoje s nejvýraznějším postižením řeči a sociálního chování. Toto se zpravidla rychle odstraní v případě, že se dítě podaří poměrně rychle umístit do kvalitní rodiny.

Narušení vývoje osobnosti. Narušena je schopnost jedince navazovat hlubší sociální vztahy. V extrémních případech směřuje vývoj v dospělosti k asociálnímu chování jedince tedy k obrazu asociální poruchy osobnosti.

3.2. Projevy chování a sociálních vztahů deprivovaných dětí

- 1) Sociální hyperaktivita: tyto děti velice rádi a snadno navazují kontakt s dospělými a dožadují se pozornosti. Postrádají strach z cizích lidí a sociální inhibice. Jejich vztahy jsou, ale povrchní a zcela rozptýlené. U starších jedinců jsou obvyklé i velmi špatné vztahy k vrstevníkům. Velmi často se druzí i i poruchy chování.
- 2) Sociální provokace: Tady se dítě domáhá pozornosti dospělých tzv. sociální provokací. Velmi časté jsou agresivní ataky vůči jiným dětem, ale i dospělým. Tyto děti jsou zpravidla zvýšeně úzkostné nezralé, infantilní.
- 3) Útlumový typ: v kontaktu se sociálním prostředím jsou tyto děti pasivní až apatické, patrný je nedostatek iniciativy při jakékoliv aktivitě. Velmi časté je (zejména, ale nejen u této skupiny deprivovaných dětí) náhradní uspokojování citových a sociálních potřeb nadměrným zaměřením na uspokojování potřeb biologického charakteru (jídlo nebo třeba masturbace).

Z tohoto je zcela patrné, že není možné najít jednotný klinický obraz sociálně deprivovaného dítěte. Proto je velice důležitá komplexní a podrobná anamnéza s důkladnou explorační rodiny. „Diferenciálně diagnosticky může být někdy důležité odlišení mentální retardace od důsledků časné psychické deprivace, které mohou být často i plně reparabilní, ale samozřejmě i podílu deprivacích vlivů u každého dítěte s mentální retardací nebo jiným typem postižení“¹⁹. Postižené děti jsou deprivací více ohrožené než děti zdravé. Na vlivy deprivace je nutné pomyslet také u dětí s diagnostikovanými poruchami chování nebo disharmonickým vývojem osobnosti.²⁰

¹⁹ Říčan, P. Krejčířová, D. (1997). Dětská klinická psychologie. Praha: Grada publishing, s. 213.

²⁰ Říčan, P. Krejčířová, D. (1997). Dětská klinická psychologie. Praha: Grada publishing, s. 212-213.

4. ÚSTAVNÍ PÉČE

4.1. Historie Vývoje ústavní péče

Vývoj ústavní péče nebo chceme-li vývoj péče o dítě má vcelku nejasné prameny a pokud tak jsou tyto prameny nejasné, protože se zprávy týkají vždy mládeže i „mravně vadné“, osiřelé a taky mládeže opuštěné. Z tohoto důvodu můžeme usuzovat, že tehdejší společnost vnímala tristní stav vycházející z nedostatků výchovné péče.

V roce 1811 vychází občanský zákon, který upravuje právní vztahy mezi rodiči a dětmi, poručnictví a opatrovnictví v Rakousku-Uhersku. Tento zákon s některými úpravami platil až do roku 1950, kdy byl vydán nový zákon. Zároveň byl vydán i zákon o právu rodinném. Trestní zákon ze dne 27. května 1852, č. 117 ř. z. a předpisy zákona ze dne 24. května 1885, č. 89 a 90 ř.z. o přípustnosti odevzdat provinilce do polepšovny, a vydržování, jakož i zřizování těchto ústavů upravily péči o mládež, která se dopustila trestných činů. Dle ustanovení trestního zákona z roku 1852 byla rozhodující věková hranice pro odpovědnost určena na deset let dítěte. Pod touto hranicí, pokud dítě spáchalo trestní čin bylo ponecháno domácímu pokárání. Přestupky a přečiny nedospělých tedy dětí od deseti do čtrnácti let byly také ponechány domácímu trestu „domácí kázní“ a za zvláštních okolností se mohlo sáhnout k pokárání a dalším různým opatřením bezpečnostních úřadů. Pokud se jednalo o zločiny byla zde i možnost uzavření na odděleném místě na dobu jednoho dne až do šesti měsíců. Zde od čtrnácti let nastupovala zcela plná odpovědnost pouze s jednou výhradou, a to že věk do dvaceti let vylučoval některé tresty a byl posuzován jako polehčující okolnost. Zřizování donucovacích pracoven a polepšovacích ústavů se upravovalo na základě zákona č. 89/1885 ř. z. zemské zákony.

V roce 1908 doznalo trestní soudnictví nad mládeží patrné úpravy nařízením ministerstva spravedlnosti, které zdůrazňovaly převážně výchovný účel trestních opatření, potřebu těsnějšího styku a větší spolupráci se zákonnými zástupci dítěte, s poručnickými soudy, s orgány veřejné správy pro mládež, dobrovolným sdruženími a s ústavy, které se zabývají péčí o propuštěné chovance i o ochranu dětí a mládeže.

V Uhrách a také po roce 1918 i na území Slovenska, bylo soudnictví nad mládeží upraveno trestní novelou z roku 1908. Tento zákon upravoval soudnictví nad mládeží a podmíněné odsouzení. Děti ve věku do dvanácti let byly zcela z trestního stíhání vyloučeny. V případě, že se dítě v tomto věku dopustilo trestního činu bylo odevzdáno „domácí nebo školní kázní“. Pokud by však bylo dítě vystaveno „zkáze“, zařídil školní úřad jeho přijetí do

nejbližšího státního dětského domova. Jedinci ve věku dvanáct až osmnáct let, pokud spáchaly zločin a pokud nebyly „dostatečně rozumově nebo mravně vyvinuty“, mohly být také ponechány domácímu nebo školnímu pokárání. Případně byl nad nimi vyřčen zvýšený domácí dozor.

Trestní soudnictví zaměřené na mládež bylo v ČSR upraveno zákonem z 11. března 1931, č. 48 Sb., z. a n. a vládním nařízením k němu z 11. prosince 1931, č. 195 Sb., z. a n. Zde můžeme vidět posun v právní odpovědnosti (poznámka autora) Děti do čtrnácti let tedy nedospěli nebyly trestně odpovědné. Výchovná opatření, která soud mohl nařídit, bylo pokárání, odevzdání k potrestání v rodině nebo ve škole, umístění v jiné rodině, v léčebním nebo jiném ústavu, nařízení ochranného dozoru nebo výchovy, hrozilo-li zpustnutí. V případě, že se mladistvý a to starší než byla věková hranice dvanácti let dopustil činu, na který byl stanoven trest smrti nebo doživotní ztráta svobody, byl poručnický soud povinen nařídit ochrannou výchovu nebo umístění v léčebném ústavu. Jedinci ve věku čtrnáct až osmnáct let byli odpovědní podle trestních zákonů, pokud nebyli zaostalí.

Prvním významným odborníkem, který se zabýval otázkami mládeže byl Jan Jindřich Pestalozzi (1746 – 1827). Jeho péče o mládež se spojuje také s opuštěnými, toulavými a žebravými dětmi. V zájmu Pestalozziho bylo zabezpečit výchovu zejména hospodářsky. Spjoval tedy atributy vlastní výchovy s tělesnou prací, zvláště pak s prací na poli. Tento pokus ztroskotal právě proto, že jeho snahou bylo, aby převýchovný ústav byl hospodářsky soběstačný, aby si děti na všechny výdaje v ústavu vydělaly sami. Následovníci Pestalozziho se snažili zavést různé výchovné systémy. Fellenberg zřídil v Bernu ústav na základě rodinného systému. Zde byly skupiny dětí vedeny „otcem nebo matkou“. V Německu to byl Vichern, který vytvořil pavilónovou kolonii. Ve Francii převzal tento systém Roussel. V tomto případě, ale vycházel ze zjištění, že toulavé děti jsou nestálé, a že je velice obtížné udržet jejich zájem na delší dobu, a z tohoto důvodu pro ně vyhledával zaměstnání zcela odlišná a často je střídal. To však bylo z hlediska systematickosti výchovy nesprávné. Jana Basca bychom mohli v tomto stručném výčtu charakterizovat jako apoštola opuštěné mládeže. Jeho snahou bylo získat chovance na základě osobního poměru chovance a vychovatele. Prioritou jeho výchovy bylo náboženství. Jeho systém později převzali salesiáni.

U nás se zájem omezil spíše na administrativu než na skutečnou výchovu a péči. Velmi omezená působnost některých spolků jak například Jednoty ku blahu propuštěných káránců v Praze (1839), ochrannova v Brně, kterou zřídila Moravskoslezská beseda, zasluhují alespoň zmínit. Poměrným vlivem Pestalozziho u nás založil vychovatelnu pro chlapce Slavibor Breuer v roce 1867. Zde se vycházelo z fyzické práce a tělesné výchovy a to při

zdůraznění vegetariánské stravy. Po šesti letech z finančních důvodů byla vychovatelna zrušena a rozpuštěna. V té době se také objevuje spis Františka Herana O mravně zpustlé mládeži, který zdůrazňuje jednu z hlavních příčin úpadku úpadek mravů tehdejší společnosti. Jeho spis však vyvolává diskusi zejména o tělesných trestech, ale také zdůrazňuje povinnosti stíhat hostinské, kteří mládeži čepují alkoholické nápoje, žádá cenzuru divadelních her s omezením „krváků“. Počátkem XX. Století vznikají výchovné ústavy v Opatovicích, Kostomlatech, Moravském Krumlově, Albrechticích, v Novém Jičíně, v Říčanech, Košicích, Králíkách. Tyto ústavy jsou již provozovány z veřejných prostředků a tudíž jsou také po kontrolou. O výchovné práci v těchto ústavech jsou zachovány pouze velmi málo ucelené informace. Zde můžeme také připomenout i spis L. Peka, který zdůrazňuje osobnost vychovatele. Faktem, že společnost v té době opět pocítila palčivost péče o námi popisovanou mládež byla také skutečnost, že se tento tíživý stav projednával i na rakouském sjezdu k projednání ochrany mládeže v roce 1907. Odtud vychází nutnost vydání zákona o ochraně mládeže. Problematika tohoto velmi citlivého a hlavně společensky palčivého problému se bohužel dostatečně neřešila ani po vzniku první republiky. Vše zůstalo u administrativních opatření, které však měly povahu spíše preventivní péče. Vychovatelny měly spíše charakter trestních zařízení, kde se ještě dlouho uplatňovaly kruté způsoby trestání a jiných „výchovných prostředků“.

Po roce 1945 zůstala péče o mládež v dikci dobrovolných spolků a obstarávaly jí v soudních okresech spolky „Okresní péče o mládež“, sdružené v zemské a ústřední svazy. Spolky měly na starost poradenskou zdravotní asociální péči o matky s dětmi. Dále se jednalo o péči ústavní a podpůrnou. Zde plnily i jim zákonem uložené úkoly plynoucí z hromadného poručení, dozoru nad dětmi v cizí péči a pomáhaly v trestním soudnictví s mládeží. Zákon č. 48/1947 Sb., upravil úkoly péče, které byly převzaty státem a tím svěřeny zemským a okresním výborů. „Národní výbory“ prováděly tyto úkoly prostřednictvím „komisí péče o mládež“. Později zákon č. 69/52 Sb., svěřuje provádění sociálně právní ochrany mládeže a poskytování státního dětského příspěvku lidovým soudům a zřizuje k tomu úřadovny ochrany mládeže jako zařízení justiční správy. Jejich náplní bylo v té době rozvíjet prevenci, výchovné působení na mládež, rodiče i ostatní občany, tak aby bylo potřeba co nejméně soudních zásahů. Později byla působnost úřadoven ochrany mládeže převedena na výkonné orgány národních výborů vládním nařízením č. 73 ze 147. prosince 1956.²¹

²¹ Ludvík, F. a kol. (1958). Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže. Praha: SPN n.p., s. 7-14.

4.2. Dětské domovy a domov „skutečný“

„Domov jsou ruce, na kterých smíš plakat“²². Toto je metaforické vyjádření básníka Miroslava Válka, ale je v tom skutečnost domova současnosti. Domov obsahuje minimálně čtyři aspekty, které se vzájemně prolínají na primární linii.

Domov jako budova, stacionář skýtající zázemí, obytný prostor a vše myšleno prostorově co k domovu patří. Jde tedy ryze o technický aspekt, který se dá charakterizovat na platformě luxusní, skromný, malý útulný velký a prostorný.... atd.

Druhým aspektem je složení domova tedy rodiče, děti, sourozenci. Třetí v sobě zahrnuje sociální prostředí, kamarády sousedy školu a také prostředí, které jedince spojuje s důležitými životními událostmi.

V posledním aspektu se dostáváme na generační a genetickou kontinuitu, kde vnímáme v popředí nejbližší vztahy rodičů s dětmi. Pokud jde o dětský domov mluvíme vlastně o místě, kam bylo dítě vyhoštěno co může dětský domov jako instituce naplnit a co vlastně reálně naplňuje v souvislosti s předchozím?

V první linii jde o technické zázemí a pokud budeme přihlížet na tradiční tedy na internátní model můžeme konstatovat, že je pozitivní modifikací. Tady se dítě setkává s ložnicemi pro děti, klubovnou, nekoedukovanými kolektivními sprchami atd. Prostorové uspořádání domova společně s filozofií výchovy, kde součástí výchovy je míra intimity – blízkosti mezi vychovatelem a vychovávaným determinují vytváření společenství dětí a dospělých. Je zřejmé, že tento internátní model je funkční avšak nepodněcuje blízkost vztahů mezi dítětem a vychovatelem. Jakkoliv nám bude znít paradoxně následující tvrzení je skutečností, že dětský domov je zejména pro některé starší děti a děti, které za sebou již mají specifickou životní zkušenost (týrání, opakované vracení z náhradní rodiny), prostředím, kde se cítí bezpečněji a kde mohou naplnit svou potřebu někam patřit nebo patřit do stejné skupiny vrstevníků. Pro přechodný pobyt je lepší než prostředí s vysokým stupněm intimity a emocionality. Co do technického zázemí zbývá dodat jen jedno. V panelovém nebo rodinném domě můžeme tvořit imitaci rodinného prostředí, ale stejně tady bude chybět ona velice důležitá „třináctá komnata“ což je ložnice rodičů.

Ve druhém s uvedených aspektů v personálním obsazení najdeme rozdíly mezi reálným domovem a dětským domovem. Domov je „místem mých lidí a mých věcí“ (Hochelová, M., 2005). Ve „společné domácnosti“ dětského domova mají sice některé děti sourozence, ale především musíme chápat fakt, že tam byly a jsou přiděleny. Místo jedinečné

²² Škoviera, A. (2007). Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál s.r.o., s. 113.

matky a jedinečného otce mají službukonající „matku“, která tam s nimi nežije jen tam dochází do práce.

Třetí aspekt je prožitkově spojen s širším prostředím, kde dítě vyrůstá a tady můžeme skutečný domov nejlépe suplovat dětským domovem. Skutečně není pro dítě jednoduché, když jedny spolužáky nahradí jiní, když staré kamarády vystřídají noví atd. Skutečnost, že se má dítě vyrovnat s výměnou městského životního stylu s vesnicí nebo mnohem menším městečkem. Toto jsou ovšem věci, které zažívají i jiné děti než děti s dětských domovů.

V závěru výčtu těchto srovnání se dostáváme ke čtvrtému aspektu, ve kterém dětský domov nabízí (modelově) až třígenerační kontinuitu. Avšak podíváme se na tento aspekt trochu blíže zjistíme, že dětský domov nemůže zabezpečit kontinuitu genetickou a také zpravidla nezabezpečuje ani kontinuitu rodinných tradic ani rituálů. U rómských dětí nemůže zajistit ani kontinuitu etnickou. Navzdory tomu se ale daří saturovat potřeby blízkých vztahů lépe než tomu bylo v biologické rodině. Mnohé děti se později vracejí do dětského domova a ten pak považují za svůj „rodičovský dům“. Pokud srovnáváme domovy transformované na samostatné skupiny či tzv. rodinné buňky a dětské domovy internátního typu, na první pohled se nám jeví vhodnější domovy transformované. V případě, že se jedná o kvalitu bydlení, prostor případně vybavení. Za předpokladu, že přidáme k porovnávanému ještě standardní domácí prostředí a za kritérium zvolíme to, co se dá nazvat „pravdivostí“ prostředí. Tu chápeme jako vztah mezi tím, co prostředí skutečně je, a tím, jak se navenek deklaruje - , vyznění ve prospěch domovů rodinného typu není až tak jednoznačné. Skutečný domov je domovem bez jakékoli potřeby to navenek deklarovat – je přirozený. Je definován emocionálním a také právním vztahem rodič – dítě. Je také určován biologickou, kulturní a pobytovou kontinuitou.

Dětský domov internátního typu jasně deklaruje, že se jedná o náhradní řešení tedy jde o jakési opěrné berle. Poskytuje výchovu a péči, ale nevytváří iluzi domova skutečného. Dětský domov rodinného typu přes všechnu skutečnost proklamace náhrady skutečného domova, vytváří pouhou iluzi reálného domova. Tady nejde o berle je to pomyslná protéza.²³

²³ Škoviera, A. (2007). Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál s.r.o., s. 113-115.

4.3. Postoj, názor a hodnoty

Postoj a názor - rozlišovat či nikoliv? Podle M. Fishbeina a I. Ajzena určitě ano. Rozdíl totiž můžeme nalézt v jejich emocionální dimenzi. Naše názory jsou neutrální. Jsou jen pouhými výroky, o kterých se domníváme, že jsou pravdivé. Postoje jsou ovšem hodnotící. Indikují naše pocity v přímém vztahu k určité záležitosti. Eiser tvrdí, že postojové výroky velmi často vytvářejí dojem, že jsou pouhým vyjádřením názorů, dokud pečlivě nerozebereme slova, která je tvoří. Pravým indikátorem, tedy tím co nám pomůže rozpoznat postoj, bývá emočně zbarvený jazyk, který je použitý při popisu. Souvislost s hodnotami je také důležitý klíč, který nám pomáhá rozpoznat postoj. Hodnoty jsou stálé osobní předpoklady, které nám leží v samém základu postojů. Jsou spojeny s obecnými principy jako například toho, co je sociálně žádoucí nebo morální. Osobní hodnoty a principy nám slouží jako standarty, podle kterých posuzujeme chování vlastní, ale i chování ostatních a na tomto základě můžeme říci, že osobní hodnoty jsou s postoji úzce provázány. Postoje většinou vycházejí ze základní hodnotové základny člověka. Tak jako u všeho i tady však můžeme najít osoby, které zastávají postoje neslučitelné s jejich vlastními osobními hodnotami. Tady je důležité si uvědomit, že postoje, které naznačují chování jednotlivce, nemusejí vždy notně také vyjadřovat jeho osobní názory. Mnohdy jsou silné sociální normy, které člověka obklopují silnější než jeho vnitřní hodnoty.

Smith, Bruner a White rozlišují mezi názory, které lidé prezentují a mezi názory, které vyjadřují svým chováním. Hovoří také o tom, že sociální strategie a sociální omezení hrají hlavní roli při vyjadřování postojů. Pokud tedy mezi vyjádřenými postoji a skutečnými postoji existuje nějaká souvislost, nemusí být za každých okolností totožné. Postoje však podle Smitha, Brunera a Whita zůstávají jako hlavní nástroje kontaktu s realitou. Tito autoři popisují tři funkce postojů:

- Hodnocení objektu – pomocí hodnocení objektů usměrňují postoje naše reakce vůči věcem a událostem v okolí. To znamená, že vlastně nemusíme pokaždé, když se s nimi setkáme hledat vhodný způsob reakce. V případě, že nám některý objekt nějakým způsobem třeba uškodil, vyvineme si negativní postoj a tedy do budoucna již budeme znát jeho škodlivost.

- Sociální přizpůsobení – samotné vyjádření názoru v sobě skrývá velkou řadu sociálních funkcí, k nimž patří třeba posilování sociálních vztahů nebo zvyšování skupinové soudržnosti. Názory podle Smitha, Brunera a Whita mohou sloužit i jako nástroj sociálního přizpůsobení, protože napomáhají udržovat sounáležitost se skupinou. Tím, že má osoba stejný nebo hodně

podobný názor jako její referenční skupina vyjadřuje to, že se této skupině podobá. Totéž platí v opačném případě, tedy u negativních referenčních skupin. Smith a jeho kolegové se domnívají, že zastáváme-li určitý názor, může nám to hodně napomoci při sociální identifikaci, která je důležitou komponentou lidského soužití ve společnosti.

- Externalizace – je spojení nevědomých motivů s něčím, co právě probíhá v bezprostředním okolí. Toto zcela nevědomé velice často ústí v tvorbu postoje k vnějšímu objektu, a tak vyjadřuje některé vnitřní stavy nebo konflikty. Pro upřesnění uvedeme příklad : Osoba, která prožívá vnitřní konflikt z nedostatku stabilního vztahu s druhou osobou, může naprosto dokonale vyjadřovat velice hlubokou skepsi vůči manželskému vztahu. Podle Smitha a jeho kolegů to lze chápat tak, že je vnější objekt chápán tak, jako by měl vztah k vnitřnímu problému. Dále Smith, Bruner a White tvrdí, že souvislost mezi popsányi funkcemi postojů slouží k několika dalším účelům. Například lze vysvětlit, proč jsou postoje tak odolné vůči změně. Všichni podle těchto autorů máme neustálou potřebu lépe porozumět světu a ta by měla za naprosto běžných okolností občas vyvolat změnu postoje. Problém tkví v tom, že naše vnitřní potřeby a úzkosti mohou způsobit obavy z příliš velké změny. Změna postoje usnadňuje splnění alespoň jedné z těchto podmínek:

a) Změna je pozvolná, eventuálně se dotkne pouze periferního a ne centrálního postoje.

b) Osoba neprožívá naprosto žádné výrazně rušivé vnitřní úzkosti, samotný vývoj přesvědčení dle autorů, také velice závisí na typu informací, ke kterým má osoba přístup.

Vývoj názorů je vlastně důsledkem lidské touhy porozumět světu a tedy svět, který nabízí pouze jeden úhel pohledu, být příznivý tomu, co badatelé svorně nazývají „vyzrání názoru“. V případě, že osoba je konfrontována se světem z vícero úhlů pohledu a rozličnými zdroji informací, musí díky své potřebě porozumět světu formovat vlastní názory. Pokud se tedy má podporovat u lidí zralost názorů, je podle badatelů velmi důležité, aby se ve společnosti vyskytovaly různé zdroje informací a také různé pohledy na svět²⁴.

²⁴ Hayesová, N. (2003). Základy sociální psychologie, Praha, Portál, s.97-98.

5. EMPIRICKÁ ČÁST

5.1. Projekt práce

V předchozích teoretických kapitolách jsem vyjádřila základní pojmosloví, vycházela jsem při tom z rodiny jako celku, který determinuje mimo jiné směr výchovy dětí. První část teoretického rámce nás společně přivádí do rodiny, kdy je východiskem popis rodiny a jejich členů. Vzájemná interakce rodič dítě v rodinném prostředí, také vycházela z teoretického rámce. Komunikace dětí s rodiči a naopak. V empirické části jsem se věnovala otázkám postojů dítě rodič. Výchovné zacházení rodičů, tak jak to vidí pubescenti a adolescenti. Zájmovou skupinou byly děti z dětského domova v Senožatech. Naopak kontrolní skupinou byla skupina adolescentů a pubescentů z Havlíčkova Gymnázia v Havlíčkově Brodě. Mým primárním nástrojem v empirické části byl dotazník ADOR, který bude popsán níže.

U první představené skupiny v dětském domově bylo předem určeno dvanáct dětí (dále jen probandi), které byly oslovené a předem s vyplněním dotazníku souhlasili. V okamžiku představení dotazníku jeden z probandů odmítl (dívka 14 let) vyplňovat a odešel. Situaci okomentovala slovy, že o svých rodičích nechce a nebude nic vyplňovat. Tento postoj zmíněného probanda jsem respektovala a dále jsem ho nepřesvědčovala o případné nutnosti setrvat. U ostatních probandů nebyla patrná rozlada, smutek nebo úzkost, která by vycházela z dané situace. Dotazník byl na počátku náležitě popsán a byly představené jednotlivé jeho škály. Dále bude dotazník popsán v aplikované metodice. Probandi vyplnili dotazník přibližně od 15 minut do 35 minut. Časová osa zde není důležitá, ale uvádíme tento údaj pouze pro dokreslení postupu od zadání.

U první skupiny jsme si vědomi toho, že při popisu matky nebo otce nám zde vstupuje ovlivňující proměnná ve smyslu, že někteří probandi nepopisovali biologického otce nebo biologickou matku. Toto představuje zejména skutečnost, že tyto probandi primární rodiče neznají a pokud ano neudržují s nimi žádný kontakt. Popisovali tedy vychovatele dětského domova (tetu, paní ředitelku a strejdu). Někteří respondenti ovšem vlastní rodiče popisovali a proto tento fakt bude popsán a tito respondenti, budou posléze označeni.

U druhé skupiny gymnázia v Havlíčkově Brodě bylo opět předem vytipováno dvanáct respondentů, ale na základě odmítnutí vyplnit dotazník v předchozí skupině, bylo požádáno v kontrolní skupině gymnázia pouze jedenáct respondentů. Situace s dotazníkem byla naprosto totožná. Byly představené jeho škály a probandi bez sebemenších problémů dotazníky vyplnili. Časová osa vyplňování dotazníku se pohybovala přibližně stejně jako u předchozí skupiny. Ani u této skupiny respondentů nebyla pozorována případná rozlada, nechť či náhlá ataka úzkosti, která by vycházela z testovací situace.

Všichni oslovení respondenti byli řádně poučeni o smyslu tohoto výzkumu s tím, že veškerými získanými daty bude nakládáno v souladu se Zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních dat.

5.2. Hypotézy

Před začátkem průzkumu byly stanoveny hypotézy. Tyto hypotézy však vyžadovaly prověření, aby mohly být na základě důkazů potvrzeny anebo naopak vyvráceny. Ke stanovení platnosti hypotéz jsem použila již zmíněný dotazník ADOR. Hypotézy jsem stanovila v pořadí jedna až tři. Na základě statistického výpočtu budou posléze hypotézy popsány a doplněny o tabulky výpočtů jednotlivých faktorů.

Hypotéza 1: Domníváme se, že najdeme mezi jednotlivými skupinami respondentů, tedy mezi skupinou z Dětského domova Senožaty a kontrolní skupinou z Gymnázia v Havlíčkově Brodě statisticky významné rozdíly v hodnocení otce a matky.

Hypotéza 2: Domníváme se, že v dětském domově bude respondenty popisována vyšší hladina direktivity u rodičů – vychovatelů a o to menší prostor pro autonomii respondentů oproti respondentům kontrolní skupiny gymnázia

Hypotéza 3: Domníváme se, že ze strany respondentů gymnázia bude hodnocení nedůslednosti rodičů statisticky významnější než u rodičů - vychovatelů dětského domova

5.3. Aplikovaná metodika

Dotazník ADOR, význam zkratky „adolescent o rodičích“. Úkolem tohoto dotazníku je zjišťování postojů, jednání a výchovné praktiky rodičů podle toho jak se jeví dětem v pubertě a adolescenci. Ve výsledcích se projevuje jak objektivní faktor to znamená skutečné postoje a praktiky rodičů, tak faktor subjektivní to znamená obraz, který si jedinec vytvořil o těchto postojích a výchovných praktikách pod vlivem vědomých i nevědomých motivačních činitelů.²⁵

Vývoj ADOR sahá do roku 1965, kdy Schaefer vyšel z prvním dotazníkem, od kterého je ADOR odvozen. Dotazník CRPBI (Children's Report of Parentel Behavior Inventory) měl 26 škál po deseti položkách. Na tomto základě Schaefer omezil počet škál na 18 a počet položek na 192. V této formě se dotazník osvědčil v transkulturních srovnávacích studiích.

²⁵ Matějček, Z. Říčan, P. (1976) ADOR. Bratislava: n.p. Psychodiagnostické a didaktické testy, s.7

Modifikovaná verze dotazníku CRPBI manželů Schludermannových, byl opět zkrácen a vyloučil položky, které nebyly vhodné pro menšinové etnické, náboženské a sociální skupiny žijící v Kanadě. Jejich verze dotazníku ze kterého vychází náš dotazník obsahuje 6 škál po 8 položkách a 12 škál po 5 položkách to znamená celkem 108 položek. Počátkem sedmdesátých let se modifikovaný dotazník CRPBI začíná používat v Československé klinické praxi. Překladem do češtiny měl být zachován přesný smysl jednotlivých položek.

Úpravy se týkaly pouze jazykové části. Byla zde snaha především se vyhnout dvojím záporům, které bývají problémem českých dotazníkových metod. Výsledky dotazníků a zkušenosti s ním byly povzbudivé a často se stávaly velmi dobrým východiskem k zaměřenému rozhovoru s dítětem i s jeho rodiči a často pomohly odhalit to, co by jinými metodami bylo dostupné pouze s většími časovými a pracovními investicemi. Nutno však podotknout zásadní zkušenost, která odhalila, že některé otázky v našem sociokulturní prostředí nevyhovují. Také bylo zřejmé, že krátké škály pro praktické účely jsou jenom velmi málo spolehlivé. Dalším faktem bylo zjištění, že byl dotazník pro praxi časově velmi náročný. Dotazník byl tedy pro praxi časově náročný a probandi v druhé polovině ztráceli pozornost a pracovní zaujetí. Za těchto okolností bylo nezbytné kromě přizpůsobení dotazníku našim podmínkám také snížit počet položek a zároveň prodloužit jednotlivé škály. Optimálním východiskem k redukci počtu škál je často faktorová analýza.

Dotazník se proto analyzoval korelační matici zkráceného CRPBI ve verzi manželů Schludermannových. Takto se získaly podobně jako u zahraničních autorů tři faktory.

1. Pozitivní zájem versus Hostilita (POZ – HOS)
2. Direktivnost versus Autonomie (DIR – AUT)
3. Nedůslednost (NED)

První dva faktory připomínají Learyho faktory citového příklonu a dominance. Zároveň Osgoodovy sémantické faktory Evaluaci a Potenci. Druhý faktor můžeme označit jako psychologicky méně subtilní, než se jevil dříve. Položková analýza potvrdila, že jeho jádrem jsou položky zachycující důraz na příkazy a zákazy. Třetí faktor „Nedůslednost“ se při faktorové analýze jevil blízký pólu „Hostilita“. Tím se také vysvětluje podružné postavení, které tento faktor v našem dotazníku má – nicméně jeho absence by znamenala přílišné ochuzení dotazníku.²⁶

²⁶ Matějček, Z. Říčan, P. (1976) ADOR. Bratislava: n.p. Psychodiagnostické a didaktické testy, s.7-9.

5.4. Popis dotazníku

Dotazník ADOR je rozdělen do pěti základních škál, které jsou dále rozděleny do deseti položek. Jednotlivé škály jsou směřovány k popisu pozitivního postoje, direktivního postoje, hostilního postoje, autonomie a nedůslednosti tak jak to jedinec – proband vnímá a usuzuje u matky což je v první části dotazníku a také u otce, jehož popis je stejný ve druhé části dotazníku. Proband má tři možnosti odpovědi (ano.....částečně.....ne)

Příklad:

Velmi často se na mne usmívá..... POZITIVITA
Rozhodně chce abych si vždycky přesně uvědomil/la, co smím a co nesmím..... DIREKTIVITA
Mívá se mnou dost malou trpělivost..... HOSTILITA
Když jdu ven, nechává mi na rozhodnutí, kdy se vrátím.. AUTONOMIE
Vždy brzy zapomene na to, co sama určí nebo přikáže... NEDŮSLEDNOST

Další dvě položky POZ/HOS a DIR/AUT se dále vyhodnocují ve skórování kdy se od hrubého skóru v sumárních (faktorových) škálách „pozitivní zájem“ odečítá hrubý skór získaný ve škále „hostilita“ a od hrubého skóru direktivity odečtením hrubý skór autonomie.

27

5.5. Statusová data

Věk probandů											
Pořadové číslo	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Základní skupina	14	16	17	14	16	14	16	15	14	16	16
Kontrolní skupina	14	14	15	15	14	15	14	14	14	15	15

Tabulka č. 1: Věk Respondentů.

Tabulku 1. věk probandů jednotlivých skupin zde uvádíme pouze pro přehlednost. Jednotlivé skupiny jsou uvedeny v tabulce podle věku jednotlivců, kterým byl dotazník ADOR předložen.

²⁷ Matějček,Z. Říčan,P. (1976) ADOR. Bratislava: n.p. Psychodiagnostické a didaktické testy, s.25.

Počet probandů	Kontrolní skupina	Základní skupina
Průměr	14,45454545	15,27272727
Medián	14	16
Minimum	14	14
Maximum	15	17
Směrodatná Odchylka.	0,497929598	1,052348809
Korelace	0,11	

Tabulka č. 2: Věk probandů – korelační tabulka

Tabulka číslo 2 nám ukazuje vzájemnou závislost obou skupin respondentů na základě jejich dosaženého věku. Uvědomujeme si, že počet respondentů není velký což do značné míry může ovlivnit statut výsledků nic méně k dispozici bylo v dětském domově Senožaty pouze dvanáct respondentů, a z toho jak uvádíme výše jeden respondent odmítl spolupráci a dotazník nám nevyplnil(a).

Tabulka četnosti: POZITIVITA			
Kategorie	Četnost	Kumulativní četnost	Rel.četnost platných
2	1	1	2,27273
8	1	2	2,27273
9	1	3	2,27273
11	1	4	2,27273
12	2	6	4,54545
13	3	9	6,81818
14	4	13	9,09091
15	2	15	4,54545
16	5	20	11,36364
17	5	25	11,36364
18	7	32	15,90909
19	9	41	20,45455
20	3	44	6,81818
ChD	0	44	0,00000

Tabulka č. 3: Tabulka četnosti POZITIVITA

Tabulka četnosti: DIREKTIVITA			
Kategorie	Četnost	Kumulativní četnost	Rel.četnost platných
2	5	2	4,54545
5	3	5	6,81818
6	1	6	2,27273
7	2	8	4,54545
8	6	14	13,63636
9	6	20	13,63636
10	1	21	2,27273
11	2	23	4,54545
13	4	27	9,09091
14	5	32	11,36364
15	2	34	4,54545
16	3	37	6,81818
17	2	39	4,54545
18	1	40	2,27273
19	4	44	9,09091
ChD	0	44	0,00000

Tabulka č. 4: Tabulka četnosti DIREKTIVITA

Tabulka četnosti: HOSTILITA			
kategorie	četnost	kumulativní četnost	rel.četnost platných
0	3	3	6,8188
1	3	6	6,8188
2	4	10	9,09091
3	9	19	20,45455
4	4	23	9,09091
5	2	25	4,54545
6	5	30	11,3634
7	2	32	4,5455
8	4	36	9,09091
9	2	38	4,54545
10	2	40	4,54545
12	2	42	4,54545
15	1	43	2,27273
17	1	44	2,27273
ChD	0	44	0,00000

Tabulka č. 5: Tabulka četnosti HOSTILITA

Tabulka četnosti: AUTONOMIE			
kategorie	Četnost	Kumulativní četnost	Rel.četnost platných
4	1	1	2,27273
5	4	5	9,09091
6	3	8	6,81818
7	2	10	4,54545
8	2	12	4,54545
9	5	17	11,36364
10	6	23	13,63636
11	5	28	11,36364
12	2	30	4,54545
13	4	34	9,09091
14	4	38	9,09091
15	2	40	4,54545
16	1	41	2,27273
17	1	42	2,27273
19	2	44	4,54545
ChD	0	44	0,00000

Tabulka č. 6: Tabulka četnosti AUTONOMIE

Tabulka četnosti: NEDŮSLEDNOST			
Kategorie	Četnost	Kumulativní četnost	Rel. četnost platných
0	3	3	6,8188
1	3	6	6,8188
2	4	10	9,09091
3	9	19	20,45455
4	4	23	9,09091
5	2	25	4,54545
6	5	30	11,3634
7	2	32	4,5455
8	4	36	9,09091
9	2	38	4,54545
10	2	40	4,54545
12	2	42	4,54545
15	1	43	2,27273
17	1	44	2,27273
ChD	0	44	0,00000

Tabulka č. 7: Tabulka četnosti NEDŮSLEDNOST

Proměnná	Označené korelace jsou významné na hladině $p < ,05000$ N =44 (Celé případy vynechány u ChD)			
	Dir.	Hos.	Aut.	Ned.
Poz.	,094	-,4998	,4543	-,3741
	p=,538	p=,001	p=,002	p=,012
Dir.		,2363	,4314	,2477
		p=,123	p=,003	p=,105
Hos.			-,3586	-,6474
			p=,017	p=,000
Aut.				-,4039
				p=,007

Tabulka č. 8: Korelační tabulka

5.6. K platnosti hypotéz

Z provedené korelační analýzy vyplývá, že pozitivita není závislá na direktivitě, ale čím více je výchova vnímána pozitivně, tím méně musí být hostinní a nedůsledná, ale přímo úměrně souvisí s určitou mírou autonomie. Ve všech tabulkách jak následují za sebou je patrné, že obě skupiny probandů vnímají výchovu svých rodičů i vychovatelů (dětský domov) pozitivně a považují svoje postavení v rodině za naprosto autonomní. Vnímání autonomie je jeden z důležitých faktorů při posuzování výchovy jak základní tak kontrolní skupiny.

Pokud je výchova direktivní, tak z analýzy vyplývá, že pozitivně vzrůstá i autonomie. Pokud je výchova hodnocena respondenty jako hostilní, tak postrádá autonomii a nedůslednost. Taktéž, pokud je shledána výchova nedůsledná, tak není autonomní.

V další části jsme ověřovali stanovené hypotézy. K ověření hypotéz byl použit neparametrický test k porovnání dvou souborů (Kolmogorovův – Smirnovův test) Výsledky porovnání jsou uvedené v tabulkách číslo 8 a číslo 9.

Proměnná	Kolmogorovův – Smirnovův test								
	Dle proměnné Rodič, označené testy jsou významné na hladině $p < ,05000$								
	Max. záp. rozdíl	Max.klad. rozdíl	Úroveň p	Průměr Matka	Průměr Otec	Sm.odch. Matka	Sm.odch. Otec	N. platn.	
								Matka	Otec
Poz.	-0,136364	0,181818	$P > .10$	16,40909	15,45455	2,421282	4,574539	22	22
Dir.	-0,090909	0,136364	$P > .10$	11,68182	11,09091	4,269341	5,153908	22	22
Hos.	-0,090909	0,136364	$P > .10$	5,27273	5,27273	3,215224	4,630970	22	22
Aut.	-0,090909	0,272727	$P > .10$	11,13636	10,00000	3,398816	4,105745	22	22
Ned.	-0,136364	0,090909	$P > .10$	7,22727	7,63636	4,058287	4,655212	22	22

Tabulka č. 9: Rodič Kolmogorovův – Smirnovův test

V hypotéze číslo 1) jsem se domnívala, že najdeme mezi jednotlivými skupinami respondentů, tedy mezi skupinou z Dětského domova Senožaty a kontrolní skupinou z Gymnázia v Havlíčkově Brodě statisticky významné rozdíly v hodnocení otce a matky.

Výsledek: Kolmogorovův – Smirnovův test však tuto hypotézu nepotvrdil, neboť nebyl shledán statisticky významný rozdíl mezi hodnocením otce a matky ani v jednom faktoru, který byl posuzován dotazníkem.

V hypotéze číslo 2) jsem se domnívala, že v dětském domově bude respondentky popisována vyšší hladina direktivity u rodičů – vychovatelů a o to menší prostor pro autonomii respondentů oproti respondentům kontrolní skupiny gymnázia

Výsledek: Hypotéza se potvrdila pouze v předpokladu, že je shledána vyšší hladina direktivity ze strany rodičů ve výchově. Míra autonomie je téměř stejná, pouze byl shledán větší rozptyl v odpovědích u žáků kontrolní skupiny gymnázia v Havlíčkově Brodě.

Proměnná	Kolmogorovův – Smirnovův test								
	Dle proměnné Rodič, označené testy jsou významné na hladině $p < ,05000$								
	Max. záp. rozdíl	Max.klad. rozdíl	Úroveň p	Průměr Dětský d.	Průměr Gym.	Sm.odch. Dětský d.	Sm.odch. Gym.	N. platn.	
								Děts.d	Gym.
Poz.	-0,045455	0,227279	$P > .10$	16,36364	15,50000	3,970672	3,334524	22	22
Dir.	-0,045455	0,363636	$P > .10$	12,27273	10,50000	4,267059	5,011891	22	22
Hos.	-0,045455	0,181818	$P > .10$	5,68182	4,95455	4,602136	3,214214	22	22
Aut.	-0,090909	0,136364	$P > .10$	10,40909	10,40909	3,375812	4,199567	22	22
Ned.	-0,136364	0,090909	$P > .10$	7,54545	7,54545	4,239579	4,497474	22	22

Tabulka č. 10: Místo Kolmogorovův – Smirnovův test

V hypotéze číslo 3) jsem se domnívala, že strany respondentů gymnázia bude hodnocení nedůslednosti rodičů statisticky významnější než u rodičů - vychovatelů dětského domova

Výsledek: Kolmogorovův – Smirnovův test rovněž tuto hypotézu vyvrátil, neboť nebyl shledán statisticky významný rozdíl v hodnocení nedůslednosti mezi skupinou dětí z dětského domova v Senožatech a Gymnázia v Havlíčkově Brodě.

Závěrem k hypotézám je nutné konstatovat, že byly v pořadí v jakém jsem je stanovovala před jejich ověřováním, postupně statistickými metodami vyvrácené a nepotvrdily se. Nebyly shledány statisticky významné rozdíly mezi jednotlivými skupinami respondentů, což jednoznačně svědčí o srovnatelné výchově obou rodičů tedy jak rodičů – vychovatelů v dětském domově tak rodičů primární rodiny respondentů z gymnázia. Musíme však vzít v potaz skutečně velmi malý počet respondentů, který v tomto případě i přes statistické výpočty mohl ovlivnit výsledek a právě proto je do budoucna nutné zvýšit počet zmiňovaných respondentů u obou sledovaných skupin. Zajímavým se jeví fakt, že hypotéza číslo dvě se sice nepotvrdila v plném rozsahu, ale byla shledána vyšší hladina direktivity ve výchově a u kontrolní skupiny gymnázia byl zaznamenán mnohem vyšší rozptyl co do odpovědí ve smyslu míry autonomie. To může ukazovat na skutečnost, že u kontrolní skupiny respondentů je vnímaná větší snaha o funkční samostatnost a svébytnost, která je právě příznačná pro toto vývojové období adolescence. Možnost rozhodnout o svém životě a odpoutání se od rodiny by mohlo v tomto větším rozptylu být dominantním rysem.

ZÁVĚR:

Závěrem této práce bych se ráda opět vrátila na samotný začátek. Dítě jeho narození, vývoj, výchova edukační proces a postupná adaptace do společnosti za předpokladu postupného odpoutání se od primární rodiny a tvorba rodiny vlastní. Proces, který má svým vývojem stanovená pravidla a právě tyto intence vycházejí takřka z nejstarších historických pramenů nejenom naší, tedy lidské zkušenosti. Mojí snahou bylo představit rodinu jako celek. Pokusit se popsat postavení jednotlivých členů rodiny a poukázat na jejich autonomii neboli jakousi samostatnou funkci v rodině. Také prostředí, tak jako jsem uvedla v jedné z kapitol má obrovský vliv na vývoj rodiny jako celku, ale hlavně na dítě a především na jeho zdravý vývoj. Funkce rodiny je velice důležitá při výchově jedince za splnění podmínek jako jsou zdravé prostředí, edukační proces a přístup rodičů k dítěti, uznání jeho vlastní autonomie při rozhodovacích procesech a rodinných kompetencích.

Nutnost ponechávat dítěti vlastní možnosti rozhodování se v některých situacích je velice důležitou a neoddiskutovatelnou komponentou zdravého vývoje. Směřuje to v pozdější době k pozvolnému odpoutávání se od primární rodiny a hledání vlastních kompetencí. V mé práci se v teoretické části objevují případy, které jsem měla možnost řešit na svém pracovišti OSPOD Jihlava. Udávám je jako příklad, kdy rodiče mohou svým přístupem velice snadno ohrozit právě již zmíněné aspekty výchovy. Příkládám takovým případům opravdu velký důraz, protože jde především o dítě a rodinu jako takovou.

V empirické části práce jsem se zaměřila na průzkum rodiny. Uvědomila jsem si v průběhu zpracovávání již při sběru dat, že tato problematika je skutečně tématem velmi obširným a je dále nutné na těchto základech pracovat a rozvíjet další projekty. Domnívám se, že do budoucna je nezbytné provést longitudinální průzkum, který ovšem nutně musí obsahovat podstatně větší počet respondentů než představuje tato bakalářská práce a pro větší přesnost je důležité použít více výzkumných nástrojů než-li tomu bylo dosud, i když dotazník ADOR je užitečným nástrojem a hlavně je nositelem velké výpovědní hodnoty výchovy rodičů. Uvědomuji si také, že v těchto případech by bylo mnohem efektivnější použít spíše kvalitativních nástrojů než-li kvantitativních případně jejich kombinaci. Dosáhne se tak realističtějších výsledků v porovnávání jednotlivých skupin respondentů. I přes to, že stanovené hypotézy se nepotvrdily, domnívám se, že výsledek průzkumu měl smysl a poukázal na některé rozdíly mezi oběma skupinami respondentů. Současnost ukazuje, že dětské domovy svým přístupem k výchově dětí jsou na velmi dobré úrovni, i když nemohou zcela nahradit výchovu v primárních rodinách.

Výstupem této práce by mělo být zamyšlení se nad samotnou problematikou výchovy dětí s přihlédnutím na jejich vývojová období. Orientace v problematice vlivu deprivace u dětí a mládeže ve výchovných ústavech, ale také v rodinách. Domnívám se, že čím více bude průzkumů v dané oblasti tím lepší a možná i snazší bude pozdější predikce problematiky deprivovaných dětí. Zvýšení informovanosti o deprivovaných dětech případně charakteristikách deprivace zejména na odděleních sociální – právní ochrany dětí povede k zefektivnění práce jak s rodinou tak s dítětem samotným.

Jak jsem již jednou v závěru konstatovala, že tato práce je pro mne základním stavebním prvkem pro další práci na daném tématu. Ráda bych později na tento projekt navázala a provedla mnohem zásadnější průzkum v oblasti srovnávání dětí umístěných v dětských domovech a dětí v primárních rodinách.

RESUMÉ:

Předložená práce je koncipovaná do dvou základních celků. Prvním celkem je teoretický rámec kapitol, které obsahují teoretické poznatky. První se postupně věnuje základním pojmům jako jsou deprivace, subdeprivace, ústavní výchova, ochranná výchova a postoje. U pojmu deprivace zde můžeme najít základní definici a kdy a za jakých okolností může u dětí docházet k deprivaci. U pojmu subdeprivace práce pojednává o srovnání vývoje a pozdějšího chování u těchto dětí, které v mnohém připomínají nálezy u dětí vyrůstajících dlouhodobě v deprivacních podmínkách kolektivních dětských zařízeních. Ústavní výchova a ochranná výchova se domníváme, že zcela jistě mají své místo na začátku při základním pojmosloví a jsou také zařazené v úvodu práce. Prostředí jako činitel psychického vývoje je faktor, který velice významně ovlivňuje psychický vývoj. Je součástí denní konfrontace a zdrojem podnětů pro nás všechny. Pro rozvoj psychických vlastností jsou naprosto nejvýznamnější sociokulturní vlivy. Ty totiž představují soubor podnětů, které na jedince působí v rámci sociální interakce. Jde především o takzvaný proces socializace. Rodinu v práci pojmáme jako skupinu lidí, která k sobě nějakým způsobem patří. V části o rodině jsem se věnovala literatuře, která je spojená s klinickou psycholožkou Bohumilou Bašteckou. Velice zajímavým způsobem pojmá rodinnou dynamiku a příslušnost členů rodiny jako k celku. Muž a žena v rodinném systému a jejich přístupy k rodině a k výchově to je další podkapitola bakalářské práce. Vyjadřuje jednotlivé role obou partnerů a dítěte.

Jednotlivá vývojová stadia stádia jsou postupně rozpracována a konfrontována s vývojem deprivovaného dítěte. Zde kladu v práci důraz především na základní vývojové prvky deprivovaných dětí. Čtvrtá kapitola pojmá ústavní péči a dětské domovy, kde bylo snahou práce poukázat na pozadí historického vývoje posun od potřeby tvorby ústavní výchovy až po současnou moderní výchovu v dětských domovech.

Druhý celek práce je pojat jako empirický a jeho prioritou je porovnání dvou skupin dětí. První skupinou bylo jedenáct respondentů z dětského domova. Druhou kontrolní skupinou byli respondenti o stejném počtu z gymnázia. Základním nástrojem pro malý průzkum byl dotazník ADOR, na základě kterého obě skupiny respondentů odpovídaly jak vnímají svou vlastní rodinu a předně její přístup k jejich osobě. Byly určeny tři základní hypotézy a tyto se postupně ověřovaly statistickými výpočty, které jsou posléze vyjádřené v jednotlivých tabulkách. K tabulkám je zároveň začleněn popis, zejména u porovnávacích tabulek pro lepší orientaci.

Vysoká škola: **Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně**

Fakulta: **humanitních studií**

Katedra: **Institut mezioborových studií**

Školní rok: **2010/2011**

ABSTRAKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno: **Iлона Kůrková**

Obor: **Sociální pedagogika**

Rok imatrikulace: **2011**

Vedoucí práce: **PhDr. Antonín Olejníček**

Oponent:

Počet stran: **46**

Název bakalářské práce:

VLIV DEPRIVACE U MLÁDEŽE V ÚSTAVNÍ VÝCHOVĚ A PÉČI, POSTOJE RODIČŮ A PRAKTICKÁ VÝCHODISKA

Abstrakt bakalářské práce:

Předložená bakalářská práce je rozdělena do dvou základních částí. První část se zabývá rodinou jako primárním nástrojem výchovy mládeže a ústavní výchovou, přesněji řečeno výchovou v dětských domovech. Přináší poznatky o rodině jako o systému, kde na pozadí rodiny představuje partnerské soužití, ale také interakci rodiče s dítětem.

V další části teoretického rámce představuje vývojová stádia dítěte a srovnává tato vývojová údobí s vývojem deprivovaných dětí. Na pozadí historického vývoje poukazuje na potřebu utváření ústavní péče v Evropě i v České republice. Charakterizuje strukturu současných dětských domovů jako nástrojů výchovy dětí, které nemají možnost být vychovávané primární rodinou.

Těžištěm empirické části byl průzkum, jehož se zúčastnilo jedenáct respondentů z dětského domova a stejný počet respondentů kontrolní skupiny gymnázia. Nástrojem k porovnání těchto dvou skupin byl dotazník ADOR. Na základě hypotéz byly zjišťovány případné rozdíly ve výchově, jak je vnímaly respondenti sami.

Závěry práce by mohly být užitečné a velice podnětné pro přípravu a zpracování dalších výzkumů v této oblasti.

Klíčová slova:

...rodina...
...výchova...

...dítě...
...postoje...

...deprivace...
...rodič /vychovatel...

University: **Tomas Bata University in Zlín**

Faculty: **of Humanities**

Department: **Institut of Interdisciplinary Studies**

School year: **2010/2011**

THESIS ABSTRACT

Name: **Ilona Kůrková**

Branch: **Social Pedagogy**

Matriculation year: **2011**

Supervisor: **PhDr. Antonín Olejníček**

Opponent:

Number of pages: **46**

Thesis title:

INFLUENCE DEPRIVATION AMONG YOUTH IN RESIDENTIAL CARE AND CARE, THE POSITIONS OF PARENTS AND PRACTICAL BACKGROUNDS

Thesis abstract:

This bachelor thesis is divided into two main parts. The first part deals with the family as a primary tool in youth education, and more specifically institutional care education in children's homes. It provides information on the family as a system where family background is a partner life, but also the interaction of parents with a child.

The next section presents the theoretical framework of developmental stages of child development, and compares the period with the development of deprived children. The historical background highlights the need for creation of institutional care in Europe and in the Czech Republic. Characterized by the structure of current children's homes as a tool for education of children who are unable to be raised by the primary family.

The focus of the empirical survey which was attended by eleven respondents from the orphanage and the same number of respondents control group grammar school. Tool to compare these two groups became ADOR questionnaire. It was basic of hypothesis to determine possible differences in upbringing and how it perceived the respondents themselves.

The conclusion could be very useful and inspiring for the preparation and further researches in this area.

Key words:

...family...

...children...

...deprivation...

...education...

...attitude...

...parent / tutor...

SEZNAM LITERATURY:

- 1.** ASPI.(2007). Sborník stanovisek veřejného ochránce práv 2, Praha: Aspi.
- 2.** Baštecká, B., Goldmann, P. (2001). Základy klinické psychologie. Praha: Portál, s.r.o.
- 3.** Hayesová, N. (2003). Základy sociální psychologie, Praha, Portál s.r.o.
- 4.** Ludvík, F. a kol. (1958). Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže. Praha: SPN n.p.
- 5.** Mareš, P. Potočný, T. (2003).Modernizace a česká rodina. Brno: Barrister & Principál.
- 6.** Matějček, Z. (2005). Výbor z díla. Praha: Karolinum.
- 7.** Nakonečný, M. (1999). Sociální psychologie, Praha: Academia.
- 8.** Matějček, Z. Říčan,P. (1976) ADOR. Bratislava: n.p. Psychodiagnostické a didaktické testy.
- 9.** Říčan, P. Krejčířová, D. (1997).Dětská klinická psychologie. Praha: Grada publishing.
- 10.** Sobotková, I. (2001). Psychologie rodiny. Praha: Portál s.r.o.
- 11.** Škoviera, A. (2007). Dilemata náhradní výchovy. Praha: Portál s.r.o.
- 12.** Vágnerová, M. (2000). Vývojová psychologie.Praha: Portál s.r.o.
- 13.** Vágnerová, M. (2000). Výbor z díla. Praha: Portál s.r.o.
- 14.** Vymětal, J. (2004).Úzkost a strach u dětí. Praha: Portál, s.r.o.

SEZNAM PŘÍLOH:

Příloha č. 1 : strana 1 - 6

Dotazník - ADOR

ADOR
Dotazník pro mládež

Příjmení Jméno Datum narození
Dnešní datum

Jak děti dorůstají, rozumějí čím dál více svým rodičům a dovedou posoudit jejich výchovný postup. Předkládáme Vám zde řadu jednotlivých výchovných zásad, názorů a postojů, které rodiče při výchově dětí uplatňují. Posuďte, prosím, podle svých vlastních zkušeností, jak se tyto zásady vztahují na Vaše rodiče. Přečtěte si pozorně každý výrok a zakroužkujte tu odpověď, která má nejbližší k tomu, jak se k Vám Vaše matka chová.

Žádný výrok nevynechejte!
Jestliže si myslíte, že výrok dobře vystihuje chování, postoj nebo výchovnou zásadu Vaší matky, dejte do kroužku 2.

Jestliže si myslíte, že se na Vaši matku výrok vztahuje jen částečně, dejte do kroužku 1.
A jestliže se výrok podle Vašeho mínění a zkušenosti na Vaši matku nevztahuje, dejte do kroužku 0.

Moje matka	Ano	Částečně	Ne
1. Velmi často se na mne usmívá	2	1	0
2. Rozhodně chce, abych si vždycky přesně uvědomila, co smím a co nesmím	2	1	0
3. Mívá se mnou dost malou trpělivost	2	1	0
4. Když jdu ven, nechává mi na rozhodnutí, kdy se vrátím	2	1	0
5. Vždycky brzy zapomene na to, co sama určí nebo přikáže	2	1	0
6. Když mám někdy špatnou náladu, dovede mě uklidnit a potěšit	2	1	0
7. Zastává názor, že je třeba mít hodně pravidel a dodržovat je	2	1	0
8. Pořád si někomu stěžuje na to, co provádím	2	1	0
9. Dopřeje mi vždy tolik volnosti, kolik potřebuju	2	1	0
10. Za co mě jednou potrestá, to podruhé promine	2	1	0
11. Je ráda, když děláme nějaké věci společně	2	1	0
12. Když mi přidělí nějakou práci, musím dělat jen to a nic jiného, dokud s tím nejsem hotova	2	1	0
13. Dovede se zlobit a rozčilovat pro každou maličkost, kterou provedu	2	1	0
14. Nechává mne jít, kam chci, a nemusím se dovolovat	2	1	0
15. Podle toho, jakou má náladu, tak od některých zásad odstupuje nebo na nich trvá	2	1	0
16. Dovede mě potěšit a povzbudit, když je mi smutno	2	1	0

Pokračujte na druhé straně!

17. Trvala vždy na tom, že všechny moje prořešky musí být potrestány	2	1	0
18. Zřejmě jí málo zajímá, čo já chci nebo o co mám zájem	2	1	0
19. Kdybych chtěla, nechala by mě jít ven třeba každý večer	2	1	0
20. Má určitá pravidla, ale jednou je dodržuje a jindy ne	2	1	0
21. Vždycky s pochopením vyslechne moje nápady a názory	2	1	0
22. Dbá na to, abych vždycky dělala to, co je mi uloženo	2	1	0
23. Mívám pocit, že jsem jí protivná	2	1	0
24. Dovolí mi prakticky dělat všechno, co se mi líbí	2	1	0
25. Mění své rozhodnutí podle toho, jak ji napadne, jak se jí to zdá výhodnější	2	1	0
26. Často mě za něco pochválí	2	1	0
27. Chce vždycky přesně vědět, co kdy dělám a kde jsem	2	1	0
28. Chtěla by, abych prostě byla jiná, abych se změnila	2	1	0
29. Dovoluje mi, pokud to jen jde, abych si sama zvolila, co chci dělat	2	1	0
30. Jednou mi něco snadno odpustí, jindy ne. Je dost těžké se v tom vyznat	2	1	0
31. Dovede mi dát najevo, že má ze mne radost	2	1	0
32. Vždycky kontroluje, co dělám venku nebo ve škole	2	1	0
33. Když udělám něco nesprávného, dovede o tom mluvit pořad dokola	2	1	0
34. Dává mi hodně svobody. (Málokdy něco opravdu „musím“ nebo „nesmím“)	2	1	0
35. Je těžké předem odhadnout, jak se zachová, když provedu něco dobrého nebo špatného	2	1	0
36. Vždycky jí záleželo na tom, abych na věci projevila svůj názor	2	1	0
37. Vždy si pečlivě zjistí, zda mám vhodné kamarádky	2	1	0
38. Když jsem jí nějak urazila nebo se jí nějak dotkla, odmítala se mnou mluvit, dokud jsem jí zase neudobřila	2	1	0
39. Snadno mi vždycky odpustí, když někdy něco provedu	2	1	0
40. Dává pochvaly a tresty dost nedůsledně – někdy moc, někdy málo	2	1	0
41. Udělá si pro mne čas vždycky, když to potřebuju	2	1	0
42. Při každé příležitosti mně nakazuje, jak se mám chovat	2	1	0
43. Je dost možné, že mě v podstatě nenávidí	2	1	0
44. Prázdniny si smím napláňovat docela podle své vlastní vůle	2	1	0
45. Dovede jednou ublížit a podruhé být zase příjemná a uznalá	2	1	0
46. Vždycky mi upřímně poví, nač se jí ptám	2	1	0
47. Často kontroluje, zda mám všechno uklizeno podle jejích pokynů	2	1	0
48. Cítím, že mnou pohrdá	2	1	0
49. Můj pokoj nebo kout je moje království. Tam si mohu dělat pořádek i nepořádek a ona se mi do toho neplete	2	1	0
50. Je hrozně těžké pořádně se vyznat v jejích přáních a pokynech	2	1	0

ADOR
Dotazník pro mládež

Příjmení Jméno Datum narození
Dnešní datum

Jak děti dorůstají, rozumějí čím dál více svým rodičům a dovedou posoudit jejich výchovný postup. Předkládáme Vám zde řadu jednotlivých výchovných zásad, názorů a postojů, které rodiče při výchově dětí uplatňují. Posuďte, prosím, podle svých vlastních zkušeností, jak se tyto zásady vztahují na Vaše rodiče. Přečtěte si pozorně každý výrok a zakroužkujte tu odpověď, která má nejbližší k tomu, jak se k Vám Váš otec chová.

Žádný výrok nevynechejte!

Jestliže si myslíte, že výrok dobře vystihuje chování, postoj nebo výchovnou zásadu Vašeho otce, dejte do kroužku 2.

Jestliže si myslíte, že se na Vašeho otce výrok vztahuje jen částečně, dejte do kroužku 1.

A jestliže se výrok podle Vašeho mínění a zkušeností na Vašeho otce nevztahuje, dejte do kroužku 0.

Můj otec	Ano	Částečně	Ne
1. Velmi často se na mne usmívá	2	1	0
2. Rozhodně chce, abych si vždycky přesně uvědomila, co smím a co nesmím	2	1	0
3. Mívá se mnou dost malou trpělivost	2	1	0
4. Když jdu ven, nechává mi na rozhodnutí, kdy se vrátím	2	1	0
5. Vždycky brzy zapomene na to, co sám určí nebo přikáže	2	1	0
6. Když mám někdy špatnou náladu, dovede mě uklidnit a potěšit	2	1	0
7. Zastává názor, že je třeba mít hodně pravidel a dodržovat je	2	1	0
8. Pořád si někomu stěžuje na to, co provádím	2	1	0
9. Dopřeje mi vždy tolik volnosti, kolik potřebuju	2	1	0
10. Za co mě jednou potrestá, to podruhé promine	2	1	0
11. Je rád, když děláme nějaké věci společně	2	1	0
12. Když mi přidělí nějakou práci, musím dělat jen to a nic jiného, dokud s tím nejsem hotova	2	1	0
13. Dovede se zlobit a rozčilovat pro každou maličkost, kterou provedu	2	1	0
14. Nechává mne jít, kam chci, a nemusím se dovolovat	2	1	0
15. Podle toho, jakou má náladu, tak od některých zásad odstupuje nebo na nich trvá	2	1	0
16. Dovede mě potěšit a povzbudit, když je mi smutno	2	1	0

Pokračujte na druhé straně!

17. Trval vždy na tom, že všechny moje prohřešky musí být potrestány	2	1	0
18. Zřejmě ho málo zajímá, co já chci nebo o co mám zájem	2	1	0
19. Kdybych chtěla, nechal by mě jít ven třeba každý večer	2	1	0
20. Má určitá pravidla, ale jednou je dodržuje a jindy ne	2	1	0
21. Vždycky s pochopením vyslechne moje nápady a názory	2	1	0
22. Dbá na to, abych vždycky dělala to, co je mi uloženo	2	1	0
23. Mívám pocit, že jse mu protivná	2	1	0
24. Dovolí mi prakticky dělat všechno, co se mi líbí	2	1	0
25. Mění své rozhodnutí podle toho, jak ho napadne, jak se mu to zdá výhodnější	2	1	0
26. Často mě za něco pochválí	2	1	0
27. Chce vždycky přesně vědět, co kdy dělám a kde jsem	2	1	0
28. Chtěl by, abych prostě byla jiná, abych se změnila	2	1	0
29. Dovoluje mi, pokud to jen jde, abych si sama zvolila, co chci dělat	2	1	0
30. Jednou mi něco snadno odpustí, jindy ne. Je dost těžké se v tom vyznat	2	1	0
31. Dovede mi dát najevo, že má ze mne radost	2	1	0
32. Vždycky kontroluje, co dělám venku nebo ve škole	2	1	0
33. Když udělám něco nesprávného, dovede o tom mluvit pořád dokola	2	1	0
34. Dává mi hodně svobody. (Málokdy něco opravdu „musím“ nebo „nesmím“)	2	1	0
35. Je těžké předem odhadnout, jak se zachová, když provedu něco dobrého nebo špatného	2	1	0
36. Vždycky mu záleželo na tom, abych na věci projevila svůj názor	2	1	0
37. Vždy si pečlivě zjistí, zda mám vhodné kamarádky	2	1	0
38. Když jsem ho nějak urazila nebo se ho nějak dotkla, odmítal se mnou mluvit, dokud jsem si ho zase neudobřila	2	1	0
39. Snadno mi vždycky odpustí, když někdy něco provedu	2	1	0
40. Dává pochvaly a tresty dost nedůsledně – někdy moc, někdy málo	2	1	0
41. Udělá si pro mne čas vždycky, když to potřebuju	2	1	0
42. Při každé příležitosti mně nakazuje, jak se mám chovat	2	1	0
43. Je dost možné, že mě v podstatě nenávidí	2	1	0
44. Prázdniny si smím napláňovat docela podle své vlastní vůle	2	1	0
45. Dovede jednou ublížit a podruhé být zase příjemný a uznalý	2	1	0
46. Vždycky mi upřímně poví, nač se ho ptám	2	1	0
47. Často kontroluje, zda mám všechno uklizeno podle jeho pokynů	2	1	0
48. Cítím, že mnou pohrdá	2	1	0
49. Můj pokoj nebo kout je moje království. Tam si mohu dělat pořádek i nepořádek a on se mi do toho neplete	2	1	0
50. Je hrozně těžké pořádně se vyznat v jeho přáních a pokynech	2	1	0

Vyhodnocovací list

Příjmení Jméno Datum narož.
 Datum vyš.

	1	2	3	4	5		
M	6	7	8	9	10		
	11 ☐	12	13	14	15		
A	16	17	18	19	20		
	21	22	23 ☐	24	25		
T	26	27	28	29 ☐	30		
	31 ☐	32	33	34	35		
K	36	37	38	39	40		
	41	42	43 ☐	44	45		
A	46 ☐	47	48 ☐	49	50		
Skór							
	POZ	DIR	HOS	AUT	NED	POZ/HOS	DIR/AUT

	1	2	3	4	5		
O	6	7	8 ☐	9	10		
	11	12	13	14	15		
T	16	17	18	19	20		
	21	22	23 ☐	24	25		
E	26	27	28	29 ☐	30		
	31	32	33	34	35		
G	36	37	38	39	40		
	41	42	43 ☐	44	45		
	46	47	48 ☐	49	50		
Skór							
	POZ	DIR	HOS	AUT	NED	POZ/HOS	DIR/AUT

			M a t k a					O t e c						
POZ	HOS		POZ HOS	NED	AUT	DIR DIR	DIR AUT	POZ	HOS	POZ HOS	NED	AUT	DIR DIR	DIR AUT
5	1		5	1	5	1	1	5	1	5	1	5	1	1
4	2		4	2	4	2	2	4	2	4	2	4	2	2
3	3		3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2	4		2	4	2	4	4	2	4	2	4	2	4	4
1	5		1	5	1	5	5	1	5	1	5	1	5	5

© Psychodiagnostické a didaktické testy, n.p. Bratislava 1983